N. Bogaerds

No. 3.85

DE FINANCIELE POSITIE VAN JONGE AGRARISCHE ONDERNEMERS IN GELDERLAND

DE ONTWIKKELING GEDURENDE DE EERSTE 5 JAAR
NA DE BEDRIJFSOVERNEMING IN 1968,
AANGEVULD MET GEGEVENS VAN EEN KLEIN AANTAL
BEDRIJVEN TUSSEN 1973 EN 1975

April 1979

SIGN: L 26 - 3.85
EX. NO: 8
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Landbouw

301845

Inhoud

		Blz.
WOORD VOORAF		7
SAMENVATTING EN CONCLUSIES		9
1.	INLEIDING	13
	1.1 Doel van het onderzoek	13
	1.2 Opzet van het onderzoek	13
2.	OPPERVLAKTE, BEDRIJFSOMVANG EN ARBEIDSBEZETTING	17
	2.1 Bedrijfsoppervlakte	17
	2.2 Bedrijfsomvang	18
	2.3 Bedrijfstypen en arbeidsbezetting	19
3.	DE OMVANG VAN HET VERMOGEN IN 1968 EN IN 1972	22
	3.1 De fiscale balansen	22
	3.2 De bedrijfseconomische balansen	27
4.	DE INKOMENS- EN VERMOGENSMUTATIES BIJ EIGENAARS, PACHTERS/EIGENAARS EN PACHTERS VAN 1968 T/M 1972	31
	4.1 Vermogenstoename	31
	4.2 Onttrekkingen	34
5.	DE INVESTERINGEN EN DE FINANCIERING VAN DEZE INVESTERINGEN	36
	5.1 De investeringen	36
	5.2 De financiering met vreemd vermogen	37
	5.3 Financiering van investeringen bij eigenaars, pachters/eigenaars en pachters tussen 1 januari 1968 en 31 december 1972	39
6.	DE INVESTERINGEN EN FINANCIERING BIJ VERSCHILLENDE BEDRIJFSOMVANG EN BIJ VERSCHILLENDE BEDRIJFSTYPEN	42
	6.1 De kleine bedrijven (minder dan 110 sbe)	42
	6.2 De weidebedrijven en de gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij van 110 sbe en meer	45
	6.3 De bedrijven met intensieve veehouderij van 110 sbe en meer	48
7.	DE ONTWIKKELING NA 1972	51
	7.1 De ontwikkeling van 13 eigendomsbedrijven	51
	7.2 De ontwikkeling van 13 pachtbedrijven	54
	7.3 De ontwikkeling van de bedrijfsomvang en van de bedrijfsvoering van alle eigendoms- en pachtbedrijven	59

BIJLAGEN

		Blz.
1. A t/m C	Fiscale balansen per 1 januari 1968, 31 december 1970 en 31 december 1972 van	
	A. 36 eigenaars	64
	B. 14 pachters/eigenaars	65
	C. 48 pachters	66
2. A t/m C	Bedrijfseconomische balansen per 1 januari 1968, en 31 december 1972 van:	
	A. 36 eigenaars	67
	B. 14 pachters/eigenaars	68
	C. 48 pachters	69
3. A t/m F	Fiscale balansen per 1 januari 1968 en 31 december 1972 van:	
	A. 22 bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 85 sbe	70
	B. 20 bedrijven met een bedrijfsomvang van 85 - 110 sbe	71
	C. 17 weidebedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer	72
	D. 10 gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer	73
	E. 16 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met 30 - 50% intensieve veehouderij	74
	F. 13 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met meer dan 50% intensieve veehouderij	75
4. A t/m F	Bedrijfseconomische balansen per 1 januari 1968 en 31 december 1972 van:	
	A. 22 bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 85 sbe	76
	B. 20 bedrijven met een bedrijfsomvang van 85 - 110 sbe	77
	C. 17 weidebedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer	78
	D. 10 gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer	79
	E. 16 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer. met 30 - 50% intensieve veehouderij	80

Bijlagen (vervolg)

Blz.

F. 13 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met meer dan 50% intensieve veehouderij 81

5. A t/m C Vermogensmutaties volgens de fiscale boekhoudingen van 1968 t/m 1972 van:
A. 36 eigenaars 82
B. 14 pachters/eigenaars 83
C. 48 pachters 84

6. A en B Fiscale balansen per 1 januari 1968, 31 december 1972 en 31 december 1975 van:
A. 13 eigenaars 85
B. 13 pachters 86

7. Bedrijfseconomische balansen van Gelderse en Noordbrabantse eigendoms- en pachtbedrijven per 1-1-1968 en 31-12-1972 87

Woord vooraf

In 1971 heeft het LEI de resultaten gepubliceerd van een onderzoek in Noord-Brabant, Gelderland en Friesland naar de financiering van landbouwbedrijven die in 1968 door jonge agrariërs waren overgenomen. Dit onderzoek werd uitgevoerd op verzoek van de Stichting voor Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in de Provincie Friesland, de Provinciale Landbouwkundige Dienst in Gelderland en de Provinciale Raad van Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw in Noord-Brabant. Deze provinciale instellingen hebben het LEI verzocht na 5 jaar opnieuw een onderzoek in te stellen naar de financiële ontwikkeling op dezelfde bedrijven.

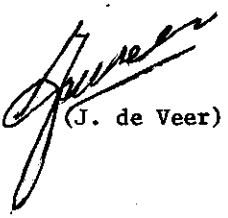
In dit rapport zijn de resultaten neergelegd van dit nieuwe onderzoek betreffende de financiële positie van de jonge landbouwers in Gelderland, gedurende de eerste 5 jaar na de bedrijfsoverneming en van een paar groepen gedurende de eerste 8 jaar.

De resultaten van een overeenkomstig onderzoek in Noord-Brabant zijn verwerkt in publikatie nr. 3.70, terwijl de onderzoekresultaten betreffende Friesland in 1980 zullen worden gepubliceerd.

Veel dank is verschuldigd aan de ondernemers die door het beschikbaar stellen van hun boekhoudkundige gegevens, dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt.

Het onderzoek is verricht door N. Bogaerds van de Afdeling Landbouw. In de verzameling en bewerking van het cijfermateriaal heeft ing. K. Klaassen een groot aandeel gehad.

De Adjunct-Directeur

(J. de Veer)

Den Haag, april 1979

Samenvatting en conclusies

1. Bij het onderzoek van 1968 werden de gegevens van 138 bedrijven verwerkt, thans konden slechts de gegevens van 98 bedrijven worden verwerkt, daar 12 bedrijven waren opgeheven, 23 ondernemers medewerking weigerden en van 5 bedrijven de gegevens om administratieve redenen niet konden worden gebruikt.

2. De 98 bedrijven zijn in 3 groepen verdeeld, nl.:
   36 eigendomsbedrijven;
   14 bedrijven van pachters/eigenaar; dit zijn ondernemers, die als pachter in 1968 het bedrijf overnamen en tussen 1968 en 1973 het merendeel van de grond en de gebouwen hebben gekocht;
   48 pachtbedrijven.
   Tevens zijn de bedrijven ingedeeld naar bedrijfsomvang:
   22 bedrijven kleiner dan 85 sbe
   20 bedrijven 85 - 110 sbe
   56 bedrijven van 110 sbe en meer, waarvan 17 weidebedrijven, 10 gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij, en 29 bedrijven met intensieve veehouderij (16 bedrijven met minder dan 50% sbe en 13 bedrijven met 50% en meer sbe t.b.v. de intensieve veehouderij).

3. Bijna alle ondernemers hebben na de overname van het bedrijf in 1968 hun bedrijf uitgebreid. De bedrijfsomvang (uitgedrukt in sbe) nam gemiddeld toe en wel bij de eigenaars van 87 sbe naar 120 sbe, bij de pachters/eigenaars van 93 sbe naar 139 sbe en bij de pachters van 80 sbe naar 114 sbe.
   De gemiddelde oppervlakte cultuurgrond nam toe van 12,4 ha tot 13,2 ha; de grootste uitbreiding van de oppervlakte had plaats op de weidebedrijven en de gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij.

4. In de bedrijfsvoering is sinds de overname van de bedrijven ook wel het een en ander veranderd. Het aantal gemengde bedrijven met akkerbouw liep terug van 4 naar 1; het aantal gemengde bedrijven met rundveehouderij verminderde van 40 tot 17 en het aantal weidebedrijven steeg van 20 naar 38; in de intensieve veehouderij groeide het aantal bedrijven van 34 in 1968 tot 42 in 1972.

5. De financiële positie van de bedrijven is in de 5 jaren van 1968 tot en met 1972 aanmerkelijk gunstiger geworden:

a. volgens de fiscale balansen (waarin geen prijsstijgingen zijn verwerkt) is het gemiddelde eigen vermogen gestegen en wel bij de eigenaars van 28% naar 47%, bij de pachters/eigenaars van 36% naar 38% en bij de pachters van 49% naar 62%;
b. volgens de bedrijfseconomische balansen (waarbij rekening is gehouden met de toegenomen waarde van grond, gebouwen, vee e.d.) is bij de eigenaars het gemiddelde eigen vermogen gestegen van 41% naar 65%, bij de pachter/eigenaars van 48% naar 53% en bij de pachters van 56% naar 72%.

6. Het totale vermogen is in deze 5 jaar volgens de (bedrijfseconomische) balansen toegenomen met 62% bij de eigenaars, met 302% bij de pachters/eigenaars en met 156% bij de pachters.

7. De inkomensvorming en -besteding over de jaren 1968 t/m 1972 van de 98 bedrijven was gemiddeld:

	1968	1969	1970	1971	1972
Bedrijfswinst (fiscaal)	11200	16700	13100	18700	25200
Ov. gezinsinkomen	1800	1900	2100	2000	2900
Totaal gezinsinkomen	13000	18600	15200	20700	28100
Af: belasting, premie volksverzekering	1300	2400	4100	5300	4800
Besteedbaar inkomen	11700	16200	11100	15400	23300
Gezinsuitgaven	7800	8600	10000	11000	12300
Besparingen	3900	7600	1100	4400	11000
Spaarquote	33%	47%	10%	29%	47%

Van de 31 bedrijven, waarvan de gegevens tot en met 1975 beschikbaar waren, was de inkomensvorming en besteding als volgt:

	1968	1970	1972	1973	1974	1975
Bedrijfswinst (fiscaal)	10700	12700	26700	31800	23000	35300
Ov. gezinsinkomen	1300	1600	1200	1400	1800	2000
Totaal gezinsinkomen	12000	14300	27900	33200	24800	37300
Af: belasting, premie volksverzekering	1500	3500	4300	6700	8600	8500
Besteedbaar inkomen	10500	10800	23600	26500	16200	28800
Gezinsuitgaven	7000	9700	11700	14000	15100	17000
Besparingen	3500	1100	11900	12500	1100	11800
Spaarquote	33%	10%	50%	47%	7%	41%

Het totale gezinsinkomen was alle jaren voldoende voor de noodzakelijke privé-uitgaven en in de jaren 1969, 1972, 1973 en 1975 kon bijna de helft van het besteedbaar inkomen voor investeringen worden aangewend.

8. De toename van het totale bedrijfseconomische vermogen had tot gevolg, dat de verhouding tussen eigen en vreemd vermogen ook veranderde. Ter illustratie volgt hieronder een overzicht van de vermogenssamenstelling op 1 januari 1968 en 31 december 1972.

	1 januari 1968		31 december 1972	
36 eigenaars	gld.	%	gld.	%
Familieleningen	72750	41	51550	18
Overige leningen	31550	18	48900	17
Eigen vermogen	73800	41	187600	65
Totaal	178100	100	288050	100
14 pachters/eigenaars				
Familieleningen	22700	33	53300	19
Overige leningen	13350	19	76350	28
Eigen vermogen	32800	48	147350	53
Totaal	68850	100	277000	100
48 pachters				
Familieleningen	16700	30	13100	9
Overige leningen	7700	14	27200	19
Eigen vermogen	32200	56	104700	72
Totaal	56600	100	145000	100

Het aandeel van het eigen vermogen is op de eigendoms- en de pachtbedrijven aanzienlijk toegenomen; op de pachters/eigenaarsbedrijven is dat aandeel echter nauwelijks gestegen, omdat de overname van de voorheen gepachte grond en gebouwen in belangrijke mate met vreemd vermogen is gefinancierd. Het aandeel van de familieleningen is na 5 jaar aanzienlijk verminderd.

9. De toeneming van het eigen vermogen kwam bij de eigenaars voor 58% uit prijsstijgingen, 20% uit besparingen en 22% uit erfenissen, schenkingen en andere vermogensoverdrachten; bij de pachters/eigenaars waren deze percentages resp. 47, 24 en 29 en bij de pachters 43, 44 en 13.

10. Van de bruto-investeringen van de eigenaars, werd 7% voor grondaankoop gebruikt, 40% voor gebouwen 26% voor dode inventaris 27% voor vee; bij de pachters/eigenaars waren deze percentages resp. 34, 40, 15 en 11 en bij de pachters 5, 37, 30 en 28.

11. De uitbreiding in de jaren 1968 t/m 1972 is door de eigenaars gefinancierd uit eigen middelen; de totale schulden op lange

termijn verminderden nl. in deze periode.
De pachters/eigenaars, die in de loop van deze 5 jaren het bedrijf waarop ze als pachters begonnen waren, kochten, hebben hiervoor gebruik gemaakt van leningen van familie en banken. Het eigen vermogen nam echter ook aanmerkelijk toe, zodat een groot gedeelte van de overnamesom met eigen middelen kon worden gefinancierd.
Bij de pachters is een klein gedeelte van de uitbreiding met bankleningen gefinancierd, de familieleningen liepen ook hier terug maar de toeneming van de overige leningen was hier groter dan de afneming van de familieleningen.

12. Van 1973 tot 1976 is de bedrijfsomvang minder gestegen dan in de jaren 1968 t/m 1972.
De investeringen van de eigendomsbedrijven waren van 1973 t/m 1975 hoger dan in de jaren 1968 t/m 1972; die van de pachtbedrijven daarentegen lager.
Het eigen vermogen van de eigenaars nam zowel absoluut als relatief toe; bij de pachtbedrijven steeg het eigen vermogen evenredig met het totale vermogen.
Wanneer ook op de kleine gemengde bedrijven de melktank verplicht wordt, zullen verschillende ondernemers het melken er aan geven en zich verder gaan toeleggen op andere bezigheden in de rundveesector (meststieren, jongvee opfokken) of het land verhuren en de varkenshouderij uitbreiden.
Voor de verdere ontwikkeling is het van belang, dat er wel geïnvesteerd kan worden om de bedrijfsomvang te verhogen, maar dan voornamelijk arbeidsbesparende investeringen, omdat de meeste ondernemers vinden dat ze geen tijd over hebben voor nog meer werkzaamheden.

N.B. In bijlage 7 zijn de balansgegevens van eigenaars en pachters uit dit onderzoek vergeleken met soortgelijke gegevens uit het onderzoek over Noord-Brabant (LEI-publikatie 3.70).
De verschillen in ontwikkeling tussen de bedrijven van beginnende agrarische ondernemers in Gelderland en die in Noord-Brabant zijn verder behandeld in een artikel in het maandblad "Bedrijfsontwikkeling" van mei 1979 en in LEI-Mededeling 206.

1. Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

Uit onderzoekingen door het Landbouw-Economisch Instituut naar de bedrijfsovergang, oudedagsvoorziening en vererving die betrekking hadden op de periode 1947-1959 bleek, dat de financiering van de bedrijfsoverneming in deze periode betrekkelijk geruisloos verliep en geen ernstige moeilijkheden veroorzaakte 1).

Daarna is de situatie echter anders geworden. De financieringsproblematiek die - in de kapitaalintensiever geworden bedrijven - is ontstaan na omstreeks 1963 is o.a. veroorzaakt door de toegenomen investeringsbehoefte (relatief hogere grondprijzen, mechanisatie, schaalvergroting) en door de gestegen rentevoet. Door beginnende boeren en tuinders werd de financiering van de bedrijfsoverneming dan ook als een ernstig knelpunt gezien.

In 1969 werd door het LEI opnieuw een onderzoek ingesteld naar de financiering van de bedrijfsoverneming bij jonge beginnende agrariërs 2). Dit onderzoek had betrekking op die bedrijven, die zijn overgenomen in de periode tussen mei 1967 en mei 1968 en waarvan het bedrijfshoofd op het moment van bedrijfsoverneming niet ouder was dan 40 jaar.

In aansluiting op dat onderzoek is thans nagegaan hoe de financiële positie van dezelfde bedrijven zich gedurende de eerste vijf jaren daarna heeft ontwikkeld. Hierbij is tevens aandacht besteed aan de ontwikkeling van de bedrijfsoppervlakte, de produktieomvang en het produktiepatroon.

1.2 Opzet van het onderzoek

Uitgangspunt was de overnamebalans van het bedrijf, die bij het vorige onderzoek was opgesteld, op basis van de gegevens van de enquête in 1969.

Bij de verzameling van de benodigde gegevens is gebruik gemaakt van de verslagen van de boekhoudbureaus die jaarlijks voor de ondernemers worden opgesteld met het doel de bedrijfswinst en de vermogenspositie i.v.m. de aangifte voor de inkomsten- en vermogensbelasting vast te stellen. De verschillende jaarverslagen

---

1) "Generatiewisseling in de Landbouw"; een onderzoek naar de bedrijfsovergang, oudedagsvoorziening en vererving (studies nrs. 7, 14 en 15).

2) "De financiële positie van beginnende landbouwers in Friesland, Gelderland en Noord-Brabant"; LEI - publikatie nr. 2/3.2, mei 1971.

die door de geënquêteerden voor het onderzoek ter inzage werden gegeven vertoonden, wat vorm en inhoud betreft, (specificaties, toelichting, enz.) grote onderlinge verschillen. Elk jaarverslag bevatte uiteraard wel een balans, een verlies- en winstberekening, een vermogensvergelijking en een (al dan niet uitvoerige) toelichting op deze staten.

Aan de geënquêteerden werd overigens bij het bedrijfsbezoek nog een aantal aanvullende gegevens gevraagd.

Het onderzoek heeft in principe betrekking op het tijdvak 1968 t/m 1972. Indien de jaarverslagen over 1973, 1974 en 1975 reeds in het bezit van de geënquêteerden waren werden deze gegevens ook overgenomen, teneinde een indruk te krijgen van de ontwikkeling na 1972.

De verzameling van de gegevens door middel van bedrijfsbezoek vond plaats gedurende het jaar 1976 en voorjaar 1977.

Aangezien het verzamelen en verwerken van de gegevens tijdrovender was dan was voorzien, is het eerst thans mogelijk deze gegevens te publiceren.

Tevens dient er rekening mee te worden gehouden, dat er een aanmerkelijk tijdsverschil ligt tussen het einde van een boekjaar en het beschikbaar zijn van het fiscale jaarverslag over het desbetreffende jaar.

Omdat het aantal jongere ondernemers, die voor het onderzoek in aanmerking kwamen in 1968 vrij groot was, zijn aan de hand van een steekproef 178 bedrijven uitgezocht. Van deze 178 bedrijven waren er destijds 40, waarvan de gegevens door weigering (27) onbetrouwbare gegevens (5) en andere oorzaken (8) niet konden worden verwerkt. De bedrijfsomvang (sbe) van deze 40 bedrijven was gemiddeld iets kleiner dan het gemiddelde van de overblijvende 138 bedrijven.

Intussen zijn er van deze 138 bedrijven 12 opgeheven, 6 door onteigening of ruilverkaveling en 6 door vrijwillige verkoop of andere bestemming. Van deze 12 bedrijven was één ondernemer gestorven, 8 waren in loondienst getreden en 3 hadden hun activiteiten als agrariërs elders voortgezet.

De omvang van de bedrijven van de 8 in loondienst getreden ondernemers (6 pachters en 2 eigenaars) was in 1968 gemiddeld 52 sbe, van 5 bedrijven lag het aantal sbe tussen 27 en 46 en van de overige 3 bedrijven tussen 53 en 92 sbe. Het eigen vermogen was in 1968 bij 4 van deze agrariërs 21-47% van het totale vermogen, bij de overige 4 lag dit percentage tussen 53 en 100%. Bij de 98 aan het onderzoek deelnemende bedrijven had 72% van de eigenaars en 35% van de pachters een eigen vermogen tussen 20 en 50%. Van de resterende 126 bedrijven konden de gegevens van 28 bedrijven niet worden verwerkt: 5 hadden een onvolledige of helemaal geen administratie en 23 wilden geen gegevens verstrekken. Onder deze laatsten bevonden zich 9 agrariërs die kritiek hadden op het landbouwbeleid van zowel de regering als van de EEG., de overigen weigerden zonder verdere verklaring. Onder de weigeraars bevonden zich ondernemers

met zowel grote als kleine bedrijven. Van deze 23 bedrijven was op de 7 eigendomsbedrijven in 1968 een gemiddeld eigen vermogen van 46% en op de 16 pachtbedrijven gemiddeld 57% eigen vermogen. Dit was bij de deelnemende 36 eigendomsbedrijven en 48 pachtbedrijven resp. 41 en 57%. De bedrijfsomvang van de 23 bedrijven, waarvan de gegevens niet beschikbaar gesteld werden was in 1973:

tot 85 sbe 1)	6 bedrijven
85 - 110 sbe	7 bedrijven
110 - 150 sbe	7 bedrijven
150 sbe en groter	3 bedrijven

De bedrijfsomvang van de 98 deelnemende bedrijven was in 1973 als volgt:

tot 85 sbe	23 bedrijven
85 - 110 sbe	19 bedrijven
110 - 150 sbe	34 bedrijven
150 sbe en groter	22 bedrijven

In hoeverre de verdeling van de deelnemers aan het onderzoek over de gebieden Veluwe, Graafschap/Lijmers en het Rivierkleigebied is gewijzigd t.o.v. 1968 blijkt uit tabel 1.1.

Tabel 1.1 Verantwoording bezochte bedrijven en deelnemende bedrijven

Gebied	Aant. 1968	Opgeh. c.q. verk.	Geweigerd	Adm. problemen	Aant. 1976	1976 t.o.v. 1968 in %
Veluwe	40	5	11	1	23	58
Graafschap/Lijmers	78	4	8	4	62	79
Rivierkleigebied	20	3	4	-	13	65
Totaal	138	12	23	5	98	71

De 98 bedrijven werden in deze studie allereerst ingedeeld in groepen, die wat de financiering betreft het meest gelijkmatig zijn, nl.

a. eigenaars;
b. pachters/eigenaars, dit zijn ondernemers die in 1968 als pachter begonnen en op 31 december 1972 eigenaar van het bedrijf waren;
c. pachters.

Verder zijn de bedrijven ingedeeld naar bedrijfsomvang in sbe 1) en de produktierichting die ze hadden in 1972. Deze gegevens

1) Standaardbedrijfseenheden (sbe) zijn verhoudingsgetallen waarmee de produktieomvang van de bedrijven wordt gemeten. Ter oriëntatie: 1 melkkoe = 2,5 sbe, 1 fokzeug = 1,4 sbe, 1 mestvarken = 0,18 sbe, 1 ha granen = 2,5 sbe, 1 ha suikerbieten = 6,5 sbe.
Zie ook landbouwcijfers 1977 CBS-LEI, Den Haag, blz. 228-229.

omtrent de produktierichting zijn afkomstig van de mei-inventarisatiegegevens van het CBS. In tabel 1.2 wordt een overzicht gegeven van de indelingscriteria die worden aangehouden bij het indelen in de verschillende produktierichtingen.

Tabel 1.2 De produktierichtingen

Produktierichting (Bedrijfstypen)	Percentage van de sbe in		
	akkerbouw	rundvee-houderij	intensieve veehouderij
Akkerbouwbedrijven	80 e.m.		
Weidebedrijven		80 e.m.	
Gemengde bedrijven:			
- met overw. akkerb.	40 - 80		tot 30
- met overw. rundvee	tot 40	tot 80	tot 30
- met intens. veeh.			30 e.m.

2. Oppervlakte, bedrijfsomvang en arbeidsbezetting

2.1 Bedrijfsoppervlakte

Door aankopen en of bijpachten van los land, door afloop van pachtcontracten, door onteigening, grondruil e.d. kunnen er mutaties in de bedrijfsoppervlakte optreden.

De omvang van deze mutaties per bedrijf komt tot uitdrukking in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Mutaties in bedrijfsoppervlakte tussen 1968 en 1973

Mutaties in de oppervlakte	Eigenaars	Pachters/ eigenaars	Pachters	Totaal aantal	Totaal %
verkleind: 4 - 6 ha	-	1	1	2	2
2 - 4 ha	2	-	-	2	2
0 - 2 ha	4	2	7	13	13
gelijk gebleven	19	3	21	43	44
vergroot: 0 - 2 ha	6	5	9	20	21
2 - 4 ha	4	3	4	11	11
4 - 6 ha	1	-	4	5	5
6 - 8 ha	-	-	1	1	1
meer dan 8 ha	-	-	1	1	1
Totaal	36	14	48	98	100

Het blijkt, dat 18% van de bedrijven meer dan 2 ha groter werd en maar 4% van de bedrijven meer dan 2 ha kleiner. Bij 78% van de bedrijven was de oppervlakte gelijk gebleven of in ieder geval niet meer dan 2 ha veranderd.

De 36 eigenaars hadden in 1968 89% van de grond in eigendom en in 1972 88%.

Van de 62 bedrijven, die in 1968 pachtbedrijf waren, zijn tussen 1968 en 1973 14 bedrijven door de pachters overgenomen en wel in 1970 6, in 1971 1 en in 1972 7. Deze 14 bedrijven worden in deze studie als aparte groep verwerkt omdat de investeringen op deze bedrijven een ander verloop te zien geven dan bij zuiver pachters of eigenaars. De 48 pachters hadden in 1968 2% van de grond in eigendom en in 1972 6%.

In tabel 2.2 is de verandering in bedrijfsgrootte weergegeven van de periode 1968-1973.

Tabel 2.2 Bedrijfsoppervlakte in 1968 en in 1973

1968		Aantal bedrijven in 1973 met een oppervlakte van:				
Oppervlakte	Aantal bedrijven	tot 10 ha	10–15 ha	15–20 ha	20–25 ha	25 ha en meer
tot 10 ha	34	31	3	-	-	-
10 - 15 ha	42	-	34	6	2	-
15 - 20 ha	11	-	-	8	3	-
20 - 25 ha	7	-	-	1	6	-
25 ha e.m.	4	-	-	1	-	3
Totaal	98	31	37	16	11	3

Uit de gegevens van tabel 2.2 blijkt, dat van de 98 bedrijven 14 in een hogere oppervlaktegroep zijn terechtgekomen en 2 bedrijven in een lagere groep.

In 1968 had 78% van deze bedrijven een oppervlakte kleiner dan 15 ha en in 1973 69%.

2.2 Bedrijfsomvang

De verandering in bedrijfsomvang is in die 5 jaren veel spectaculairder geweest dan de verandering in oppervlakte. In tabel 2.3 wordt hiervan een overzicht gegeven.

Tabel 2.3 Bedrijfsomvang in 1968 en in 1973

Aantal sbe	Aantal bedr. in 1968	Aantal bedrijven in 1973 met een bedrijfsomvang van:						
		tot 60 sbe	60–90 sbe	90–110 sbe	110–130 sbe	130–150 sbe	150–200 sbe	200 sbe en meer
tot 60	17	5	3	5	1	2	1	-
60- 90	44	2	18	7	11	4	2	-
90–110	16	-	-	1	6	5	4	-
110–130	13	-	-	1	1	3	7	1
130–150	6	-	-	-	-	1	3	2
150–200	2	-	-	-	-	-	1	1
Totaal	98	7	21	14	19	15	18	4

In 1968 waren er 17 bedrijven met minder dan 60 sbe, 12 van deze bedrijven zijn wat de bedrijfsomvang betreft groter geworden en 9 hadden in 1973 zelfs een bedrijfsomvang van meer dan 90 sbe.

Van de 44 bedrijven tussen 60 en 90 sbe zijn 2 bedrijven in bedrijfsomvang verminderd, 18 bedrijven zijn in dezelfde sbe-klasse gebleven en 24 bedrijven zijn tot meer dan 90 sbe uitgebreid, 6 bedrijven hebben zelfs meer dan 130 sbe.

Ook de 37 bedrijven, die in 1968 al met meer dan 90 sbe begonnen, zijn voor het grootste gedeelte uitgebreid, één bedrijf uit de groep van 110 tot 130 sbe is in de groep 90-110 sbe terecht gekomen, 4 bedrijven zijn wat het aantal sbe betreft in dezelfde sbe-groep gebleven en de overige 32 bedrijven zitten in 1973 in een hogere sbe-groep dan in 1968.

In tabel 2.4 wordt weergegeven, hoe de procentuele indeling van alle bedrijven in Gelderland was in 1968, in 1973 en in 1976 en in deze tabel is ook de procentuele verdeling van de 98 deelnemende bedrijven opgenomen.

Tabel 2.4 Indeling van de bedrijven in sbe-groepen (in procenten) Gelderland en de onderzochte bedrijven

Bedrijfsomvang in sbe	Alle Gelderse bedr. 1)			Onderzochte bedr.		
	1968	1973	1976	1968	1973	1976
10 - 90 sbe	70	53	45	62	29	27
90 - 150 sbe	23	29	29	36	49	39
150 sbe en meer	7	18	26	2	22	34
Totaal	100	100	100	100	100	100

1) Hoofdberoepsbedrijven.

Uit deze tabel blijkt, dat de ontwikkeling in de jaren 1968-1976 bij de deelnemers aan het onderzoek, (jonge agrariërs) groter was dan gemiddeld in Gelderland. Dit is een normaal verschijnsel, omdat in het gemiddelde van Gelderland alle leeftijdsgroepen zijn opgenomen en het in ons onderzoek jonge ondernemers betreft, die net een bedrijf hebben overgenomen.

2.3 Bedrijfstypen en arbeidsbezetting

In de jaren 1968-1973 is ook de verdeling van de bedrijven over de verschillende bedrijfstypen veranderd. Door verandering in bedrijfsvoering, voornamelijk ten gevolge van specialisatie, is de verdeling van de bedrijven over de verschillende bedrijfstypen veranderd.

In tabel 2.5 wordt de verdeling over de verschillende bedrijfstypen in 1968 en 1973 gegeven.

De verandering in bedrijfsvoering blijkt vooral plaats gevonden te hebben bij de gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij. Van de 40 bedrijven in 1968 hebben er 15 de uitbreiding van de rundveestapel primair gesteld en 11 hebben zich meer toegelegd op de intensieve veehouderij.

Tabel 2.5 Bedrijfstypen in 1968 en in 1973

Bedrijfstypen	Aant. in 1968	Aantal bedrijven in 1973			
		weide-bedrijven	gemengde bedrijven met overw. akkerbouw	gemengde bedrijven met overw. rundvee	gemengde bedrijven met overw. intens. veeh.
Weidebedrijven	20	19	-	-	1
Gem.bedrijven met:					
- overw. akkerb.	4	-	1	2	1
- overw. rundveeh.	40	15	-	14	11
- overw.intens.veeh.	34	4	-	1	29
Totaal	98	38	1	17	42

Van de 4 gemengde bedrijven met overwegend akkerbouw is er maar één de akkerbouw trouw gebleven en zijn de andere 3 zich meer op de veehouderij gaan toeleggen.

In tabel 2.6 worden enige kengetallen over de oppervlakte en bedrijfsomvang gegeven, uitgaande van het bedrijfstype waartoe de bedrijven in 1973 behoorden; in deze tabel is het gemengde bedrijf met overwegend akkerbouw niet opgenomen.

Tabel 2.6 Vergelijking oppervlakte en bedrijfsomvang in 1968 en 1973

	Alle bedrijven		Weide-bedrijven		Gemengde bedrijven met rundvee		Gemengde bedrijven met intens.veeh	
	1968	1973	1968	1973	1968	1973	1968	1973
Gem.oppervl. in ha	12,4	13,2	13,5	15,-	12,9	14,-	10,7	10,9
Aant. sbe akkerb.	10	9	8	5	15	17	9	6
Aant. sbe rundvee	55	77	61	95	51	67	49	63
Aant. sbe intens. veehouderij	20	34	12	5	13	16	29	69
Totaal sbe	85	120	81	105	79	100	87	138
Aantal bedrijven	98	98	38	38	17	17	42	42

Uit de gegevens in tabel 2.6 blijkt, dat de gemengde bedrijven met intensieve veehouderij het meest in omvang (sbe) zijn gestegen, nl. bijna 60%, de gemiddelde oppervlakte is bij deze bedrijven evenwel niet noemenswaard gestegen.

Bij de weidebedrijven en de gemengde bedrijven met overwegend rundvee is de oppervlakte gemiddeld met ongeveer 10% gestegen en de bedrijfsomvang met gemiddeld bijna 30%.

Tabel 2.7 De arbeidsbezetting in 1968 en 1972

	Alle bedrijven		Weide-bedrijven		Gemengde bedrijven met rundvee		intens. veeh.	
	1968	1972	1968	1972	1968	1972	1968	1972
Ondernemer	0,98	0,94	0,96	0,91	0,99	1,00	0,99	0,95
Echtgenote	0,21	0,28	0,21	0,26	0,16	0,26	0,21	0,31
Ov. familieleden	0,09	0,04	0,07	0,03	0,06	0,01	0,15	0,07
Betaalde arbeid	0,01	0,03	0,01	0,03	-	-	0,01	0,03
Totale arbeids-bezetting	1,29	1,29	1,25	1,23	1,21	1,27	1,36	1,36
Aantal sbe per arbeidskracht	66	93	64	85	73	88	65	101

De totale arbeidsbezetting is op de bedrijven, ondanks de uitbreiding in bedrijfsomvang, ongeveer gelijk gebleven (tabel 2.7). Onderling hebben er wel verschuivingen plaats gevonden:

a. Op de kleine bedrijven hebben enkele ondernemers een gedeeltelijke dagtaak, zodat hier het ondernemersgedeelte iets is teruggelopen;

b. De echtgenote nam in 1972 in de arbeidsbezetting een grotere plaats in dan in 1968, o.m. veroorzaakt door het overnemen van een gedeelte van het werk van haar man (zie a) maar ook, doordat bij het overnemen van het bedrijf in 1968 de vader nog bleef meewerken en hiermede geleidelijk tussen 1968 en 1972 stopte.

De bedrijfsomvang per arbeidskracht nam bijna met de helft toe.

3. De omvang van het vermogen in 1968 en in 1972

3.1 De fiscale balansen

Afhankelijk van de pacht/eigendomsverhouding zijn de vermogens van de bedrijven ook verschillend; op een eigendomsbedrijf zal bij dezelfde bedrijfsvoering en bedrijfsomvang meer in grond en gebouwen geïnvesteerd zijn dan op een pachtbedrijf.

Om deze verschillen te localiseren zijn de 98 bedrijven ingedeeld in 3 groepen, nl.:

a. eigenaars; ondernemers die bij de bedrijfsoverneming in 1968 eigenaar werden;
b. pachters/eigenaars; ondernemers die in 1968 als pachter begonnen zijn en in de jaren 1969 t/m 1972 het bedrijf dat ze pachtten hebben gekocht;
c. pachters; ondernemers die bij de overneming in 1968 pachter werden en dat ook gebleven zijn.

De volledige balansen per gemiddeld bedrijf van deze groepen bedrijven per 1 januari 1968, 31 december 1970 en 31 december 1972 zijn in bijlage 1a t/m c weergegeven; bij de bespreking hier wordt volstaan met verkorte balansen per 1 januari 1968, en 31 december 1972 (tabel 3.2).

De investeringen zijn bij alle groepen aanmerkelijk toegenomen, de grootste investeringen in grond en gebouwen zijn uiteraard gedaan op de bedrijven van de pachters die eigenaars geworden zijn.

Het blijkt dat in deze groep bedrijven ook meer werd geïnvesteerd in dode inventaris en veestapel dan bij de andere 2 groepen bedrijven.

De gemiddelde bedrijfsomvang van deze groep bedrijven is van 1968 t/m 1972 dan ook meer toegenomen dan van de andere groepen bedrijven (tabel 3.1).

Tabel 3.1 geeft een indruk van de bedrijfsomvang in sbe van de 3 groepen bedrijven in 1968 en 1973. Uit deze gegevens blijkt duidelijk dat bij de pachters/eigenaars de toeneming in sbe het grootst is geweest en dan vooral in de produktierichting "intensieve veehouderij".

Tabel 3.1 Gemiddelde bedrijfsomvang in sbe in 1968 en 1973

	Eigenaars		Pachters/eigenaars		Pachters	
	1968	1973	1968	1973	1968	1973
Aantal sbe akkerbouw	9	9	14	12	9	8
Aantal sbe rundvee	56	76	52	64	55	81
Aantal sbe intens. veehouderij	22	35	27	63	16	25
Totaal	87	120	93	139	80	114

Tabel 3.2 Fiscale balansen en procentuele samenstelling van kapitaal en vermogen in 1968 en 1972

		1-1-1968		31-12-1972		Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
		gld.	%	gld.	%	gld.
36 eigenaars						
Kapitaal:	grond en gebouwen	97300	67	108400	57	11100
	dode inventaris	8050	6	11550	6	3500
	veestapel	26450	18	41700	22	15250
	ov. vaste activa	1850	1	3400	2	1550
	liquiditeiten	11450	8	24200	13	12750
	balanstotaal	145100	100	189250	100	44150
Vermogen:	familieleningen	72750	50	51550	27	-21200
	ov. leningen	25950	18	36150	19	10200
	schulden op korte termijn	5600	4	12750	7	7150
	eigen vermogen	40800	28	88800	47	48000
	balanstotaal	145100	100	189250	100	44150
14 pachters die eigenaars zijn geworden						
Kapitaal:	grond en gebouwen	10850	20	120300	57	109450
	dode inventaris	6850	12	17950	9	11100
	veestapel	28050	50	46550	22	18500
	ov. vaste activa	1950	2	2350	1	400
	liquiditeiten	8250	16	22850	11	14600
	balanstotaal	55950	100	210000	100	154050
Vermogen:	familieleningen	22700	40	53300	26	30600
	ov. leningen	10650	19	55200	26	44550
	schulden op korte termijn	2700	5	21150	10	18450
	eigen vermogen	19900	36	80350	38	60450
	balanstotaal	55950	100	210000	100	154050
48 pachters						
Kapitaal:	grond en gebouwen	6400	13	25300	24	18900
	dode inventaris	5750	12	12900	12	7150
	veestapel	23750	50	40000	38	16250
	ov. vaste activa	1300	3	2750	3	1450
	liquiditeiten	10350	22	24050	23	13700
	balanstotaal	47550	100	105000	100	57450
Vermogen:	familieleningen	16700	35	13100	12	- 3600
	ov. leningen	4600	10	15500	15	10900
	schulden op korte termijn	3100	6	11700	11	8600
	eigen vermogen	23150	49	64700	62	41550
	balanstotaal	47550	100	105000	100	57450

Tabel 3.3 Spreiding van de saldi op de spaarrekeningen

	36 eigenaars				14 pachters/eigenaars				48 pachters			
	1-1-1968		31-12-1972		1-1-1968		31-12-1972		1-1-1968		31-12-1972	
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%
Geen	8	(22)	9	(25)	1	(7)	2	(14)	12	(25)	10	(21)
Minder dan ƒ 1000	5	(14)	9	(25)	2	(14)	3	(22)	6	(13)	10	(21)
ƒ 1000 - ƒ 5000	9	(25)	3	(8)	5	(36)	2	(14)	11	(23)	9	(19)
ƒ 5000 - ƒ 10000	5	(14)	4	(11)	3	(22)	1	(7)	3	(6)	4	(8)
Subtotaal	27	(75)	25	(69)	11	(79)	8	(57)	32	(67)	33	(69)
ƒ 10000 - ƒ 15000	4	(11)	-	-	1	(7)	4	(29)	7	(14)	3	(6)
ƒ 15000 - ƒ 25000	2	(6)	5	(14)	2	(14)	1	(7)	9	(19)	4	(8)
ƒ 25000 - ƒ 50000	3	(8)	3	(8)	-	-	1	(7)	-		5	(11)
ƒ 50000 - ƒ 75000	-		1	(3)	-		-		-		1	(2)
ƒ 75000 - ƒ 100000	-		2	(6)	-		-		-		2	(4)
Totaal	36	(100)	36	(100)	14	(100)	14	(100)	48	(100)	48	(100)

De liquiditeiten zijn bij de 3 groepen bedrijven meer dan verdubbeld. Deze post omvat kas-, en girosaldi, vorderingen en vooruitbetaalde kosten, lopende rekening bij banken en spaarbanksaldi.

De vorderingen en vooruitbetaalde kosten zijn in1972 uiteraard aanmerkelijk hoger dan in 1968, immers bij het overnemen van een bedrijf worden de vorderingen soms voor het overnemen afgerekend. De spaargelden, die a.h.w. achter de hand worden gehouden voor nieuwe investeringen, zijn bij de eigenaars gestegen van *f* 7100,- tot *f* 13100,-, bij de pachters/eigenaars van *f* 6450,- tot *f* 8900,- en bij de pachters van *f* 6500,- tot *f* 12300,-.

In tabel 3.3 wordt een overzicht gegeven van de spreiding van de saldi van de spaarrekeningen per 1 januari 1968 en 31 december 1972.

Het vermogen is in tabel 3.2 en grafiek 3.1 weergegeven in familieleningen (van ouders, schoonouders, overige familieleningen), leningen bij banken en particulieren, schulden op korte termijn en eigen vermogen.

Bij de eigenaars en de pachters is de schuld aan de familie van 1968 tot 1972 afgenomen en bij de pachters/eigenaars toegenomen. De schulden aan banken en/of particulieren zijn gemiddeld bij alle groepen bedrijven toegenomen.

De schuld aan familie (voornamelijk ouders en/of schoonouders) betreft het gedeelte van de overnamesom, dat niet met vreemd of eigen vermogen gefinancierd is. Het is nl. zo, dat 90% van de bedrijven werd overgenoman van de ouders of schoonouders (10%).

De aflossing van de familieleningen vindt in een aantal gevallen z.g. met gesloten beurzen plaats, nl. via schenkingen. Ieder jaar wordt in de administratie een schenking (maximaal *f* 2000,- per kind) als vermogensmutatie geboekt en vermindert de familielening met hetzelfde bedrag.

Deze vorm van aflossen kwam voor bij 16 eigenaars, 3 pachters/eigenaars en 11 pachters.

Verder diende dikwijls de verrekening van de erfenis als aflossing van een familielening, dit kwam voor bij 8 eigenaars, 3 pachters/eigenaars en 1 pachter.

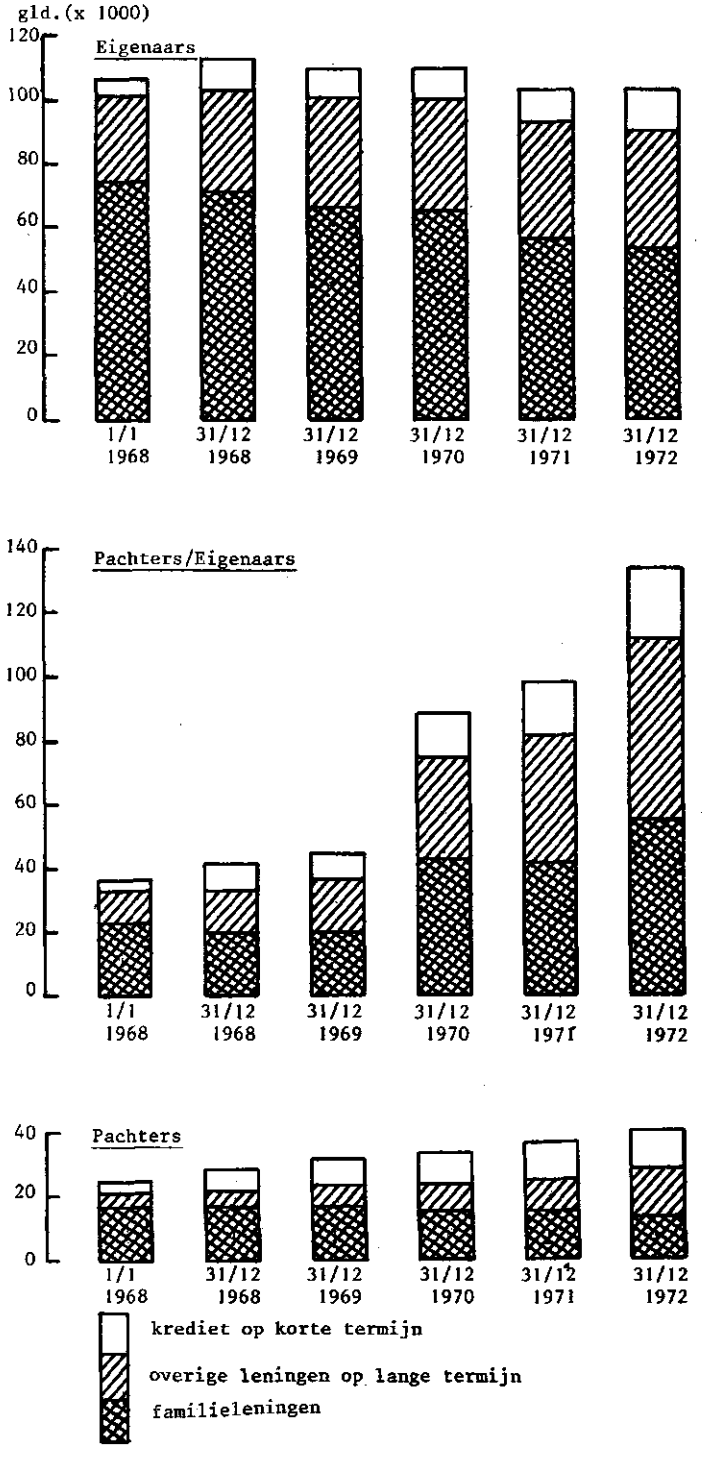
Ten slotte waren er bij de overname ook nog familieleningen afgesloten, waarop in de jaren 1968 t/m 1972 niet werd afgelost; o.m. bij 21 eigenaars, 3 pachters/eigenaars en bij 13 pachters.

Nieuwe investeringen op deze bedrijven werden over het algemeen gefinancierd met bankleningen; vandaar dat op deze bedrijven het vreemd vermogen gemiddeld is gestegen.

De pachters/eigenaars nemen een aparte plaats in, immers zij hebben na 1968 de gebouwen en de grond overgenomen en van deze overname werd ook weer een gedeelte met familievermogen gefinancierd. Tussen 1968 en 1972 was van de ouders c.q. schoonouders aldus meer geld opgenomen dan er kon worden afgelost, vandaar dat bij deze groep bedrijven de familieleningen in 1972 hoger waren dan in 1968.

Grafiek 3.1

Samenstelling vreemd vermogen na het overnemen van het bedrijf en aan het einde van de jaren 1968 t/m 1972

3.2 De bedrijfseconomische balansen

In tabel 3.4 zijn voor de 3 groepen bedrijven de verkorte bedrijfseconomische balansen gegeven aan het begin en aan het einde van de 5-jarige periode (1 januari 1968 en 31 december 1972). Uitgebreide bedrijfseconomische balansen komen voor in bijlagen 2A, 2B en 2C.

De bedrijfseconomische balansen wijken in waardering af van de fiscale balansen bij de volgende posten, nl. grond, gebouwen, overdrachtskosten, pachtersinvesteringen, dode inventaris, veestapel en soms veldinventaris en voorraden.

Immers de fiscale waardering van deze onderdelen loopt per bedrijf uiteen, o.m. afhankelijk van het afschrijvingssysteem van het desbetreffende boekhoudbureau.

Teneinde wat uniformiteit in de waardering te verkrijgen zijn de grond en de gebouwen op de beginbalans gewaardeerd tegen de prijs van verkocht verpacht land met opstallen en voor de waardering in de volgende boekjaren is niet alleen rekening gehouden met de afschrijving van de gebouwen maar ook met het verloop van de bouwkosten en de grondprijs in de periode van 1968 t/m 1972.

De dode inventaris (werktuigen) is ook steeds gewaardeerd met inachtneming van een afschrijvingspercentage en gecorrigeerd met een indexcijfer van de prijsontwikkeling van werktuigen in de desbetreffende periode.

De veestapel is bij de overname in 1968 en per 31 december 1972 gewaardeerd tegen prijzen, die bij het uitwerken van de LEI-boekhoudingen worden gebruikt. Deze prijzen zijn gebaseerd op de marktprijzen en liggen b.v. voor een melkkoe in 1972 *f* 550,- hoger dan in 1968.

De prijsontwikkeling in de jaren 1968 t/m 1972 die in deze bedrijfseconomische balansen is verwerkt heeft wel tot gevolg, dat de waarde van de kapitaalgoederen hier meer gestegen is dan bij de fiscale balansen. Aangezien de leningen even hoog blijven heeft de herwaardering alleen een gevolg voor het eigen vermogen dat zowel in geld als in procenten op de bedrijfseconomische balansen hoger is dan op de fiscale balansen (tabel 3.1).

Het eigen vermogen is bij de eigenaars en bij de pachters/eigenaars het meest gestegen. Dit is ook logisch, omdat in de post grond en gebouwen een aanmerkelijke prijsstijging zit, die bij de pachters uiteraard veel minder is omdat die over minder eigen grond en gebouwen beschikken.

Tabel 3.4 Bedrijfseconomische balansen en procentuele samenstelling van kapitaal en vermogen in 1968 en 1972

		1-1-1968		31-12-1972		Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
		gld.	%	gld.	%	gld.
36 eigenaars						
Kapitaal:	grond en gebouwen	123150	69	176350	61	53200
	dode inventaris	8400	5	14800	5	6400
	veestapel	33150	19	69100	24	35950
	ov. vaste activa	1950	1	3600	1	1650
	liquiditeiten	11450	6	24200	9	12750
	balanstotaal	178100	100	288050	100	109950
Vermogen:	familieleningen	72750	41	51550	18	- 21200
	overige leningen	25950	15	36150	13	10200
	schulden op korte termijn	5600	3	12750	4	7150
	eigen vermogen	73800	41	187600	65	113800
	balanstotaal	178100	100	288050	100	109950
14 pachters die eigenaar zijn geworden						
Kapitaal:	grond en gebouwen	16450	24	155250	56	138800
	dode inventaris	8300	12	23050	8	14750
	veestapel	33600	49	73200	27	39600
	ov. vaste activa	2250	3	2650	1	400
	liquiditeiten	8250	12	22850	8	14600
	balanstotaal	68850	100	277000	100	208150
Vermogen:	familieleningen	22700	33	53300	19	30600
	overige leningen	10650	15	55200	20	44550
	schulden op korte termijn	2700	4	21150	8	18450
	eigen vermogen	32800	48	147350	53	114550
	balanstotaal	68850	100	277000	100	208150
48 pachters						
Kapitaal:	grond en gebouwen	7850	14	35450	24	27600
	dode inventaris	6550	11	16450	11	9900
	veestapel	30400	54	66150	46	35750
	ov. vaste activa	1450	3	2900	2	1450
	liquiditeiten	10350	18	24050	17	13700
	balanstotaal	56600	100	145000	100	88400
Vermogen:	familieleningen	16700	30	13100	9	- 3600
	overige leningen	4600	8	15500	11	10900
	schulden op korte termijn	3100	5	11700	8	8600
	eigen vermogen	32200	57	104700	72	72500
	balanstotaal	56600	100	145000	100	88400

Tabel 3.5 Spreiding van het percentage eigen vermogen t.o.v. het totale bedrijfseconomische vermogen per 1-1-1968 en 31-12-1972

Percentage eigen vermogen	Eigenaars (36)		Pachters-eigenaars (14)		Pachters (48)	
	1-1-1968	31-12-1972	1-1-1968	31-12-1972	1-1-1968	31-12-1972
	%	%	%	%	%	%
0 - 20	-	-	-	-	4	-
20 - 30	22	-	14	7	10	-
30 - 40	14	3	29	14	10	2
40 - 50	36	8	14	29	11	13
50 - 60	17	25	15	15	25	6
60 - 70	11	25	-	21	13	15
70 - 80	-	22	14	7	13	19
80 - 90	-	11	7	7	6	27
90 - 100	-	6	-	-	8	14
100 en meer	-	-	7	-	-	4
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tabel 3.6 Indeling van de bedrijven naar hoogte van het eigen vermogen per 1-1-1968 en 31-12-1972

Eigen vermogen	Eigenaars (36)		Pachters/eigenaars (14)		Pachters (48)	
	1-1-1968	31-12-1972	1-1-1968	31-12-1972	1-1-1968	31-12-1978
	%	%	%	%	%	%
tot ƒ 25000	-	-	43	-	38	2
ƒ 25000 - ƒ 50000	25	-	35	7	48	4
ƒ 50000 - ƒ 75000	36	3	22	7	12	27
ƒ 75000 - ƒ 100000	22	3	-	28	2	21
ƒ 100000 - ƒ 150000	14	31	-	-	-	32
ƒ 150000 - ƒ 200000	3	27	-	29	-	10
ƒ 200000 - ƒ 250000	-	22	-	29	-	4
ƒ 250000 en meer	-	14	-	-	-	-
Totaal	100	100	100	100	100	100

Tussen de bedrijven onderling komen aanmerkelijke verschillen voor in de omvang van het eigen vermogen t.o.v. het totale bedrijfseconomisch vermogen. Immers bij de overname beschikt de één over meer eigen vermogen dan de ander en na 5 jaar zijn deze vermogens ook weer veranderd, zowel door interne als door externe oorzaken.

In tabel 3.5 wordt de spreiding in solvabiliteit gegeven bij het overnemen van het bedrijf (omstreeks januari 1968) en per 31 december 1972.

Uit de gegevens van deze tabel blijkt, dat het percentage eigen vermogen aanmerkelijk gestegen is.

Bij de eigenaars had in 1968 28% een eigen vermogen van meer dan 50%, in 1972 was dat 89%, bij de pachters/eigenaars waren deze percentages resp. 40% en 50% en bij de pachters 65% en 85%.

Wanneer bedrijven veel gingen investeren en dit met vreemd vermogen deden, was het echter mogelijk dat procentueel het eigen vermogen na 5 jaar was achteruitgegaan. Dit kwam voor bij 2 eigenaars, 6 pachters/eigenaars en 14 pachters.

Over de hoogte van het eigen vermogen wordt in tabel 3.6 nadere informatie verstrekt.

4. De inkomens- en vermogensmutaties bij eigenaars,pachters/eigenaars en pachters van 1968 t/m 1972

4.1 Vermogenstoename

De toename van het vermogen vindt plaats:

a. uit inkomen;
   1. winst uit de onderneming
   2. neveninkomsten
   3. rente en overige privéinkomsten
   4. uitkeringen van verzekeringen, kinderbijslag e.d.

b. uit vermogen;
   1. schenkingen en erfenissen
   2. overige vermogensoverdrachten

c. door prijsstijgingen ten gevolge van herwaardering

In tabel 4.1 worden de totale vermogensmutaties gegeven die van 1968 t/m 1972 hebben plaats gevonden.

Tabel 4.1 Inkomens- en vermogensmutaties bij eigenaars, pachters/eigenaars en pachters tussen 1/1 1968 en 31/12 1972

	36 eigenaars	14 pachters/ eigenaars	48 pachters
Vermogenstoename:			
a. uit inkomen			
1. winst uit onderneming	80100	92200	86350
2. neveninkomsten	4900	7600	6050
3. rente en ov. pr. ink.	3400	1550	2900
4. uitkeringen verz. e.d.	2000	1200	2150
sub-totaal	90400	102550	97450
b. uit vermogen			
1. schenkingen en erfenissen	23500	21800	7900
2. ov. vermogensoverdrachten	1400	11250	1800
sub-totaal	24900	33050	9700
c. prijsstijgingen door herw.			
1. grond	17950	13300	800
2. gebouwen	24250	16050	6800
3. dode inventaris	2900	3600	3950
4. veestapel	20700	21100	19400
sub-totaal	65800	54050	30950
Totale vermogenstoename:			
fiscaal (a+b)	115300	135600	107150
bedrijfseconomisch (a+b+c)	181100	189650	138100
Onttrekkingen:			
huishoudgeld e.a. privé	51000	52700	47750
belastingen, premie volksverz.	16300	22400	17850
Totaal	67300	75100	65600

Hieronder volgt een omschrijving van deze onderdelen:

Ad a 1

De fiscale winst uit de onderneming is het verschil tussen de opbrengsten en de kosten voor zover uitgaven van het landbouwbedrijf in een bepaald jaar, waarbij ook rekening is gehouden met de waardevermindering van de vaste activa (afschrijving).

Deze winst is per jaar en per onderneming verschillend, o.m. afhankelijk van het prijsniveau en de hoeveelheden kosten en opbrengsten in een bepaald jaar.

Per bedrijfstype kunnen deze winsten ook nog variëren, o.m. afhankelijk van de prijsontwikkeling van bepaalde produkten, zodat daarin ook verschillen kunnen voorkomen. In een volgend hoofdstuk wordt hierop nog nader ingegaan.

De hoogte van de winst is uiteraard ook afhankelijk van de hoogte van de kosten die gemaakt zijn. Zo zullen de fiscale arbeidskosten van een bedrijf met betaalde arbeidskrachten hoger liggen dan bij een bedrijf waar men alle werkzaamheden met eigen arbeidskrachten kan rondzetten. Ook ondernemers die veel eigen vermogen hebben en/of gebruik maken van goedkope leningen (van ouders, schoonouders) zullen fiscaal lagere rentekosten hebben dan ondernemers met veel leningen die via banken lopen.

In tabel 4.2 wordt een specificatie gegeven van de gemiddelde winst per jaar van 1968 t/m 1972 van eigenaars, pachters/eigenaars en van pachters.

Tabel 4.2 Fiscale winst over de jaren 1968 t/m 1972

	36 eigenaars	14 pachters/ eigenaars	48 pachters
1968	10200	13000	11450
1969	16500	20400	15750
1970	12000	15300	13250
1971	16750	19100	20000
1972	24650	24400	25900
Totaal	80100	92200	86350

Ad a 2

De neveninkomsten betreffen bij enkele bedrijven loon voor het werken in andere ondernemingen, wat vooral in de beginperiode voorkwam. In deze rubriek is ook opgenomen het kostgeld dat de ouders betalen voor kost, inwoning e.d. (vnl. Graafschap).

Bij 4 bedrijven had ook de echtgenote nog inkomsten buiten het bedrijf, maar dit was in de regel van tijdelijke aard.

Ad a 3 en a 4

Deze regels spreken voor zichzelf, de rente betreft voornamelijk het spaargeld waarover rente ontvangen werd en de uitkeringen

waren in enkele gevallen ziekte- of ongevallenuitkeringen; kinderbijslag werd uitgekeerd vanaf het derde kind en bij bedrijven met een zeer laag inkomen vanaf het eerste kind.

Ad b 1

De schenkingen en erfenissen vormen na de winst uit de onderneming gemiddeld per groep de grootste post. Van de 98 bedrijven waren 18 bedrijven, die in de jaren 1968 t/m 1972 geen schenking of erfenis ontvingen. Op de overige 80 bedrijven (82%) werden min of meer grote bedragen ontvangen.

Tabel 4.3 Spreiding van de totale erfenissen en schenkingen, ontvangen in de jaren 1968 t/m 1972

	36 eigenaars		14 pachters/ eigenaars		48 pachters	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen	6	17	2	14	10	21
tot f 5000	2	5	–	–	13	27
f 5000 – f 10000	3	9	2	14	8	17
f 10000 – f 15000	9	25	3	22	8	17
f 15000 – f 20000	5	14	2	15	4	8
f 20000 – f 25000	–	–	1	7	3	6
f 25000 – f 30000	1	3	–	–	2	4
f 30000 – f 40000	3	9	1	7	–	–
f 40000 – f 50000	2	5	1	7	–	–
f 50000 – f 75000	2	5	1	7	–	–
f 75000 – f 100000	2	5	1	7	–	–
f 100000 en meer	1	3	–	–	–	–
Totaal	36	100	14	100	48	100
Gemiddeld	f 23500		f 21700		f 7900	
Mediaan	f 13500		f 15000		f 6000	

In tabel 4.3 wordt een frequentieverdeling gegeven per groep bedrijven. Uit deze gegevens blijkt dat vooral in de groepen eigenaars en pachters/eigenaars de ontvangen erfenissen en schenkingen hoger waren dan in de groep pachters.

Ongeveer de helft van de eigenaars en pachters/eigenaars ontving meer dan f 15000,-, terwijl dit bij de pachters maar 18% was.

Veel schenkingen werden met gesloten beurzen verrekend, nl. als aflossing van de lening van ouders en/of schoonouders.

Van de 80 bedrijven die geld ontvingen uit erfenissen en schenkingen waren er 49 die in deze 5-jarige periode minstens in 4 jaar een uitkering ontvingen.

Ad b 2

De overige vermogensoverdrachten zijn vergoedingen die ontvangen werden voor onteigeningen, tegemoekomingen wegens het tijde-

lijk niet kunnen gebruiken van de grond (N.A.M.), e.d.

Deze bedragen lopen per bedrijf zeer uiteen; er waren totaal 18 bedrijven die in één of meerdere jaren een bepaald bedrag ontvingen, deze bedragen varieerden van *f* 100,- tot *f* 137500,- per bedrijf.

Ad c

De fiscale waardering van de grond, gebouwen, dode inventaris en veestapel was in 1968 nogal verschillend per bedrijf.

Teneinde de bedrijfseconomische waarde te bepalen is destijds in overleg met degenen die het bedrijf hadden overgenomen uitgegaan van een bepaalde gebruikswaarde van grond, gebouwen en dode inventaris. Deze gebruikswaarde was in de regel hoger dan de fiscale waarde.

Voor het bepalen van de bedrijfseconomische waarde per 31 december 1972 is als volgt gehandeld:

a. de grond is per ha gewaardeerd tegen de prijs die destijds (in 1972) gold voor verpacht onbehuisd land, deze prijs lag per ha ± *f* 2000,- hoger dan de waarde bij de overname in 1968;
b. voor de gebouwen en machines is uitgegaan van de gebruikswaarde in 1968, elk volgens jaar is gecorrigeerd met een toename door de prijsstijging van de bouwkosten en materialen en een afname door afschrijving.
   Tussentijdse nieuwbouw en aanschaffingen zijn eveneens geherwaardeerd per jaar en gecorrigeerd met de afschrijving.
c. de veestapel is bij de overname in 1968 en per 31 december 1972 gewaardeerd tegen prijzen, die bij het uitwerken van de LEI-boekhoudingen in 1968 en in 1972 werden gebruikt. Deze prijzen zijn gebaseerd op de marktprijzen en liggen b.v. voor een melkkoe in 1972 *f* 550,- hoger dan in 1968.

Door de prijscorrecties die alleen op de bedrijfseconomische balans betrekking hadden, namen vooral bij de eigenaars en bij de pachters/eigenaars de vermogens aanmerkelijk meer toe dan volgens de fiscale balansen.

4.2 Onttrekkingen

De onttrekkingen zijn in tabel 4.1 gesplitst in 2 posten, nl.

a. huishoudgeld en andere privéuitgaven;
b. belastingen en premie volksverzekering.

De privéuitgaven omvatten o.m. ziekte- en ongevallenverzekering, ziektekostenverzekering, privé-autokosten, huurwaarde woning en dergelijke (zie bijlage 4).

Aan huishoudgeld en andere privéuitgaven werd gemiddeld van 1968 t/m 1972 door de eigenaars, pachters/eigenaars en pachters resp. 64%, 57% en 55% van de fiscale bedrijfswinst besteed.

De inkomstenbelasting en de premie volksverzekering zijn uitgaven, die fluctueren met het inkomen waarop ze betrekking hebben. Bij deze posten moet er wel rekening mee worden gehouden dat de

definitieve aanslag van de belasting en premie volksverzekering niet in het jaar komt dat het geld verdiend is maar één of meer jaren later.

Er kan gesteld worden, dat gemiddeld per 31 december 1972 nog te betalen was aan inkomstenbelasting en premie volksverzekering een bedrag van 4 á 5000 gulden.

De te betalen bedragen voor belasting en premie volksverzekering zijn niet in de balansen verwerkt.

5. De investeringen en de financiering van deze investeringen

5.1 De investeringen

De geïnvesteerde vermogens zijn tussen 1968 en 31 december 1972 aanmerkelijk toegenomen zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven. Het is nu interessant na te gaan welke investeringen zijn gedaan en in hoeverre deze investeringen met eigen en vreemd vermogen gefinancierd zijn.

De grootste toename van de investeringen komt uiteraard voor bij de groep pachters/eigenaars, nl. degenen die in 1968 als pachter begonnen zijn en in deze 5 jaar eigenaar werden.

Tabel 5.1 Investeringen in grond, gebouwen en dode inventaris in de jaren 1968 t/m 1972 na de overname in 1968. (Gemiddeld per bedrijf in gld. en in procenten)

		36 eigenaars		14 pachters/ eigenaars		48 pachters	
		gld.	%	gld.	%	gld.	%
1968	Grond	300	7	–	–	150	5
	Gebouwen	6300	27	3450	5	2050	10
	Dode inventaris	2700	18	3100	12	2000	11
	Totaal	9300	22	6550	5	4200	10
1969	Grond	1600	37	1100	2	550	17
	Gebouwen	2400	10	5250	8	4250	20
	Dode inventaris	3300	22	4200	17	3000	17
	Totaal	7300	17	10550	7	7800	18
1970	Grond	- 150	- 3	21950	40	750	24
	Gebouwen	6700	29	25550	39	3800	18
	Dode inventaris	2750	19	4150	17	3700	21
	Totaal	9300	22	51650	35	8250	19
1971	Grond	950	22	2850	5	700	22
	Gebouwen	3200	14	5750	9	5100	23
	Dode inventaris	2050	14	5050	20	3000	17
	Totaal	6200	15	13650	9	8800	21
1972	Grond	1600	37	29100	53	1000	32
	Gebouwen	4500	20	25450	39	6350	29
	Dode inventaris	4050	27	8600	34	5950	34
	Totaal	10150	24	63150	44	13300	32
1968	t/m 1972						
	Grond	4300	100	55000	100	3150	100
	Gebouwen	23100	100	65450	100	21550	100
	Dode inventaris	14850	100	25100	100	17650	100
	Totaal	42250	100	145550	100	42350	100

Maar ook bij de eigenaars en bij de pachters zijn veranderingen in de bedrijfsvoering opgetreden, waarvoor grote investeringen nodig waren.

In tabel 5.1 wordt per jaar aangegeven, hoe groot de investeringen geweest zijn in de grond, in de gebouwen en in de dode inventaris (werktuigen). Tevens wordt in deze tabel de procentuele verdeling van de investeringen gegeven, zowel in procenten van totale investeringen per investeringsrichting als in procenten per jaar van het totale bedrag aan investeringen in 5 jaar.

Uit deze gegevens blijkt dat, uitgedrukt in procenten van de totale investeringen, bij de eigenaars in 1968, 1970 en 1972 de grootste investeringen in gebouwen en dode inventaris hebben plaats gevonden en bij de pachters van 1969 af de investeringen elk jaar groter werden om dan in 1972 ruim de helft meer te investeren dan in de voorgaande jaren.

Bij de pachters die eigenaar werden zijn zowel 1970 als 1972 topjaren wat de gemiddelde investeringen betreft. Opmerkelijk is dat de investeringen in de dode inventaris bij de pachters/eigenaars ieder jaar meer waren dan bij de pachters en bij de eigenaars; in de 5 jaar werd op deze bedrijven gemiddeld *f* 10000,- meer geïnvesteerd in dode inventaris dan op de overige bedrijven.

Tabel 5.2 Verloop van de waarde van de veestapel volgens de fiscale balansen van 1-1-1968 t/m 31-12-1972

	36 eigenaars	14 pachters/ eigenaars	48 pachters
Waarde 1-1-1968	26450	28050	23750
Toename in 1968	2650	250	4150
1969	3650	3950	3700
1970	150	1500	500
1971	3150	6050	1900
1972	5650	6750	6000
Totale toename	15250	18500	16250
Waarde 31-12-1972	41700	46550	40000

De investeringen in de veestapel zijn ook aanmerkelijk gestegen. Dit was zowel het gevolg van de prijsontwikkeling tussen 1968 en 1972 als van de expansie van de bedrijven.

In tabel 5.2 wordt de gemiddelde toename van het geïnvesteerde bedrag in de veestapel per jaar weergegeven alsmede de fiscale begin- en eindwaarde.

5.2 De financiering met vreemd vermogen

Bij de overname van de bedrijven werd een groot gedeelte van de overnamesom als schuld aan de ouders c.q. schoonouders op de

balans opgenomen. Van het totale bedrag volgens de fiscale overnamebalans (± 1-1-1968) werd bij de eigenaars, pachters/eigenaars en pachters resp. 50%, 41% en 35% door de ouders, schoonouders en voor een klein gedeelte door andere familieleden gefinancierd.

Het opmerkelijke is, dat deze leningen, die over het algemeen goedkoop waren (4 à 5% rente) gemiddeld snel afgelost werden, zodat de eigenaars na 5 jaar hun schuld aan de familie met 30% verminderd hadden en de pachters met 22%. De aflossing van deze leningen geschiedt echter in het algemeen in de vorm van schenkingen die in de vorm van kwijtschelding de overnameschuld ieder jaar doen verminderen.

De veranderingen van de verschillende leningen worden in tabel 5.3 per jaar weergegeven.

Tabel 5.3 Toe- en afname van leningen op lange termijn

		36 eigenaars	14 pachters/ eigenaars	48 pachters
1968	Ouders e.a. familie	- 2350	- 3950	- 400
	Rabobanken	3850	2650	650
	Overige leningen	900	- 50	150
	Totaal	2400	- 1350	400
1969	Ouders e.a. familie	- 4700	950	- 50
	Rabobanken	3000	4050	1150
	Overige leningen	- 150	50	350
	Totaal	- 1850	5050	1450
1970	Ouders e.a. familie	- 1950	21950	- 1550
	Rabobanken	450	13750	750
	Overige leningen	-	-	1000
	Totaal	- 1500	35700	200
1971	Ouders e.a. familie	- 8000	- 800	- 400
	Rabobanken	700	7900	1650
	Overige leningen	800	- 50	50
	Totaal	- 6500	7050	1300
1972	Ouders e.a. familie	- 4200	12450	- 1200
	Rabobanken	800	15750	4150
	Overige leningen	- 150	500	1000
	Totaal	- 3550	28700	3950
1968 t/m 1972				
	Ouders e.a. familie	-21200	30600	- 3600
	Rabobanken	8800	44100	8350
	Overige leningen	1400	450	2550
	Totaal	-11000	75150	7300

Bij de pachters die in de loop van deze 5 jaar eigenaar zijn geworden is het aflossingsbeeld over deze jaren anders, immers de overname van de grond en gebouwen heeft in de jaren 1969 t/m 1972 plaats en dan ontstaat een grotere schuld aan de ouders of schoonouders waarvan de aflossing (o.m. in de vorm van schenkingen) in het jaar van de overname of een jaar later pas begint 1). Vandaar dat de familieschuld bij deze groep bedrijven over het algemeen toeneemt en de invloed van de aflossingen en schenkingen pas na 1972 merkbaar zal worden.

De investeringen die na 1968 door eigenaars en/of pachters gedaan werden, zijn in de regel gefinancierd met vreemd vermogen dat voornamelijk door de Rabobanken werd verstrekt.

Tabel 5.3 geeft een volledig beeld van de toe- en afname van de leningen. Uit deze gegevens komt duidelijk naar voren, dat bij de eigenaars en pachters de leningen van de Rabobank een tegengesteld beeld geven t.a.v. de familieleningen.

De grootste toename van schulden op lange termijn zowel bij de Rabobanken als bij de familieleningen komt voor in de groepen pachters die tussen 1968 en 1972 eigenaar zijn geworden.

Enig verband tussen de vermogenspositie (solvabiliteit) en de investeringen was niet te vinden.

Bij veel bedrijven leek het erop, dat men in de eerste jaren zoveel mogelijk wilde aflossen om uit de schuld te komen en dan werd er toch ineens een aanmerkelijke investering gedaan. Anderen namen geen risico en gingen pas investeren wanneer ze over voldoende eigen middelen konden beschikken, hetzij uit besparingen hetzij uit erfenissen of iets dergelijks. De toeneming van de spaargelden op de balansen bij verschillende bedrijven in 1972 t.o.v. 1968 wijst erop (tabel 3.3), dat op deze bedrijven na 1972 (grote) investeringen te verwachten zijn.

5.3 Financiering van investeringen bij eigenaars, pachters/eigenaars en pachters tussen 1 januari 1968 en 31 december 1972

In de vorige 2 paragrafen is uiteengezet, wanneer de grootste investeringen plaats hadden en hoe het verloop was van de geleende gelden.

Bij vergelijking van de investeringen met de leningen blijkt evenwel, dat van 1968 t/m 1972 de investeringen veel groter zijn geweest dan de toename van de schulden op lange termijn, ja, bij de eigenaars zijn ondanks het feit dat er geïnvesteerd is, de schulden op lange termijn gemiddeld zelfs verminderd.

---

1) Van deze 14 bedrijven werden eigenaar: in 1969 1, in 1970 5, in 1971 1 en in 1972 7.

Dit komt omdat er in belangrijke mate geput kon worden uit eigen financieringsbronnen.

Deze eigen middelen worden verkregen uit:

a. Besparingen: nl. inkomsten uit bedrijf en arbeid minus belastingen, premie volksverzekering en privé-uitgaven;
b. schenkingen en erfenissen; veel schenkingen en erfenissen hebben geleid tot een vermindering van de familieleningen;
c. Overige vermogensoverdrachten, zoals vergoeding voor onteigening e.d.

In tabel 5.4 wordt van de 3 groepen bedrijven de berekening gegeven van de totale besparingen over de jaren 1968 t/m 1972; meer gedetailleerde gegevens per jaar over de bedrijfswinst, incidentele opbrengsten, privé, belastingen e.d. worden gegeven in de bijlagen 5A, 5B en 5C.

Het saldo besparingen over 1968 t/m 1972 is het hoogst bij de pachters.

Tabel 5.4 Besparingen in de jaren 1968 t/m 1972

	Eigenaars	Pachters/ eigenaars	Pachters
Bedrijfswinst	80100	92250	86350
Neveninkosten	4900	7600	6050
Rente en ov. privéinkomsten	3400	1550	2900
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	2000	1200	2150
Totaal gezinsinkomen	90400	102600	97450
Af: belastingen en premie volksverzekering	16300	22400	17800
Besteedbaar inkomen	74100	80200	79650
Af: gezinsuitgaven	50950	52700	47800
Besparingen	23150	27500	31850

In tabel 5.5 is over deze jaren een recapitulatie gegeven van alle financieringsmiddelen per groep bedrijven en van de aanwending van deze financieringsmiddelen.

Behalve hetgeen besproken is in de paragrafen 5.1 en 5.2 blijkt uit tabel 5.5, dat zowel de schulden op korte termijn (o.m. leverancierskrediet) aanmerkelijk gestegen zijn als in de aanwendingssector de vlottende en liquide middelen.

De toeneming van de schulden op korte termijn is logisch; immers bij de overname van het bedrijf hebben verschillende ondernemers de destijds bestaande kortlopende schulden niet overgenomen. Bij degenen die deze schulden wel overnamen ging het in de regel niet om grote bedragen, omdat de veestapel ook niet zo groot was. Ook de andere schulden op korte termijn waren niet groot, omdat het

uiteindelijk overname betrof van bedrijven, waar de vorige eigenaar mee stopte en deze zal dus niet vlak voor de verkoop van zijn bedrijf grote kosten gemaakt hebben. Vijf jaar later evenwel, bij een bedrijf dat volop in beweging is en met een jonge eigenaar zullen er meer lopende uitgaven zijn die aan het eind van het kalenderjaar (hier 1972) nog betaald moeten worden.

Tabel 5.5 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending tussen 1-1-1968 en 31-12-1972

	36 eigenaars	14 pachters/ eigenaars	48 pachters
Financieringsmiddelen:			
besparingen	23150	27500	31850
afschrijvingen	27750	25000	16300
erfenissen en schenkingen	23500	21750	7900
ov. vermogensoverdrachten	1350	11200	1800
totaal eigen middelen	75750	85450	57850
familieleningen	- 21200	30600	- 3600
ov. leningen op lange termijn	10200	44550	10900
schulden op korte termijn	7150	18450	8600
Totale financieringsmiddelen	71900	179050	73750
Aanwending van de financ.midd.			
grond	4300	55000	3150
gebouwen	23100	65450	7700
pachtersinvesteringen	-	-	13850
dode inventaris	14850	25100	17650
veestapel	15250	18500	16250
voorraden en veldinventaris	100	- 500	200
ledenkapitaal	1550	900	1250
Totale investeringen	59150	164450	60050
Toeneming liquide middelen	12750	14600	13700

6. De investeringen en financiering bij verschillende bedrijfsomvang enbij verschillende bedrijfstypen

6.1 De kleine bedrijven (minder dan 110 sbe)

Voor de indeling van de bedrijven in groepen naar bedrijfsomvang en bedrijfstype is uitgegaan van de situatie op de bedrijven in 1973.

De 42 bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 110 sbe zijn verdeeld in 2 groepen, nl. 22 tot 85 sbe en 20 tussen 85 en 110 sbe.

Deze bedrijven zijn qua bedrijfsomvang niet op het niveau gekomen wat in het algemeen geldt als vereiste bedrijfsomvang voor een redelijk bestaan op een éénmansbedrijf. Desondanks hebben deze bedrijven zich kunnen handhaven en aangezien het ruim 40% van de geënqueteerde bedrijven betreft is het zinvol ook aan deze bedrijven de nodige aandacht te besteden.

Van de 22 bedrijven beneden 85 sbe was één ondernemer van 1968 af volledig in loondienst, het bedrijf is echter in deze periode aangehouden en aangepast aan de beschikbare arbeid (45 sbe in 1973). Twee ondernemers hadden een halve weektaak elders en één ondernemer ging in 1972 volledig in loondienst. Zes ondernemers waren tussen 1968 en 1973 ongehuwd.

In de groep van 20 bedrijven tussen 85 en 110 sbe zijn 2 bedrijven, waarvan de ondernemers 1 à 2 dagen per week in loondienst zijn en één bedrijf waarvan de ondernemer van 1968 tot 1971 2 à 3 dagen per week in loondienst was en sinds 1972 volledig.

In de beide groepen waren dus resp. 19 en 17 bedrijven en gezinnen volledig op de inkomsten uit het landbouwbedrijf aangewezen.

Ook hier werd geld ontvangen uit erfenissen en schenkingen; resp. op 11 en 9 bedrijven werd in de jaren 1968 t/m 1972 ƒ 10000,- of meer ontvangen uit erfenissen en/of schenkingen en in elke groep waren 3 bedrijven, die meer dan ƒ 10000,- ontvingen voor onteigening of iets dergelijks.

De gemiddelde bedrijfsomvang op deze bedrijven was in 5 jaar gestegen van resp. 59 naar 64 sbe en van 70 naar 93 sbe. In de groep met een bedrijfsomvang tot 85 sbe waren 4 bedrijven, die in bedrijfsomvang achteruit waren gegaan, nl. van gemiddeld 67 sbe naar gemiddeld 44 sbe. Twee van deze ondernemers hadden een gedeeltelijke nevenbetrekking.

Uit tabel 6.1 blijkt, dat de expansie bij de groep bedrijven die in 1973 meer dan 85 sbe had, het grootst is geweest en dat in deze groep maar 1 bedrijf in bedrijfsomvang is achteruitgegaan.

Tabel 6.1 Frequentieverdeling van de verandering in sbe bij de kleine bedrijven (tot 110 sbe)

Toe- of afname van het aantal sbe		Bedrijven kleiner dan 85 sbe	Bedrijven van 85 tot 110 sbe
toename	50 en meer	-	3
	40 - 50	-	2
	30 - 40	-	1
	20 - 30	3	3
	10 - 20	5	6
	0 - 10	10	4
afname	0 - 10	-	-
	10 - 20	2	1
	20 - 30	-	-
	30 - 40	2	-
Totaal aantal bedrijven		22	20
Gemiddelde toename van aantal sbe		+ 5	+23

In hoeverre er besparingen waren bij deze 2 groepen kleine bedrijven blijkt uit tabel 6.2.

Uit de gegevens in tabel 6.2 blijkt, dat zowel op de bedrijven beneden 85 sbe als op de bedrijven van 85 tot 110 sbe van 1968 tot 1972 gemiddeld gespaard is uit de bedrijfswinst en de andere inkomsten (exclusief erfenissen, schenkingen en overige vermogensoverdrachten).

Tabel 6.2 Besparingen in de jaren 1968 t/m 1972

	Bedr. kleiner dan 85 sbe	Bedr. van 85 tot 110 sbe
Bedrijfswinst	59050	72550
Neveninkomsten	7700	3700
Rente en overige privéinkomsten	2500	3900
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	3350	1200
Totaal gezinsinkomen	72600	81350
Af: belastingen en premies van volksverzekeringen	13350	15050
Besteedbaar inkomen	59250	66300
Af: gezinsuitgaven	41650	43650
Besparingen	17600	22650
Spaarquote	30%	34%

De besparingen liepen per bedrijf nogal uiteen, zoals blijkt uit tabel 6.3.

Tabel 6.3 Frequentieverdeling van totale besparingen op kleine drijven in de jaren 1968 t/m 1972

Besparingen	Bedrijven kleiner dan 85 sbe	Bedrijven van 85-110 sbe
f 40000 en meer	2	4
f 30000 tot *f* 40000	5	5
f 20000 tot *f* 30000	2	3
f 10000 tot *f* 20000	5	3
f 0 tot *f* 10000	5	2
-*f* 0 tot -*f* 10000	1	1
-*f* 10000 tot -*f* 20000	1	1
-*f* 20000 tot -*f* 30000	1	1

In elke groep waren dus 3 ondernemers, die in de jaren 1968 t/m 1972 hogere uitgaven hadden voor privé en belastingen dan de inkomsten uit het bedrijf en van buiten het bedrijf waren.

Dank zij erfenissen, schenkingen en andere vermogensoverdrachten was het eigen vermogen van deze 6 bedrijven na 5 jaar toch fiscaal toegenomen.

In hoeverre op deze kleinere bedrijven toch gemiddeld geïnvesteerd is en hoe deze investeringen gefinancierd werden blijkt uit tabel 6.4.

Bij de groep bedrijven beneden 85 sbe is gemiddeld het totaal van de erfenissen en schenkingen en de overige vermogensoverdrachten groter dan de besparingen.

De familieleningen zijn o.m. door aflossing via schenkingen c.q. erfenissen teruggelopen, de overige leningen op lange termijn zijn gemiddeld met *f* 3550,- toegenomen.

Tussen 1968 en 1973 zijn door 11 bedrijven nieuwe leningen afgesloten, 4 van deze leningen bedroegen meer dan *f* 15000,- en hiervan waren 3 leningen gesloten door pachters die in deze jaren eigenaar werden.

Bij de groep bedrijven tussen 85 en 110 sbe zijn de overige leningen op lange termijn met bijna *f* 13000,- toegenomen.

Tussen 1968 en 1973 zijn in deze groep door 8 ondernemers nieuwe leningen afgesloten en 6 van deze leningen waren hoger dan *f* 20000,-. Een van deze laatste 6 leningen werd afgesloten door een ondernemer die in deze jaren van pachter eigenaar werd.

Uitgebreide balansen van deze groepen bedrijven per 1-1-1968 en 31-12-1972 zijn gegeven in bijlagen 3A en 3B (fiscale balansen) en 4A en 4B (bedrijfseconomische balansen).

Tabel 6.4 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending hiervan tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 (bedrijven tot 110 sbe)

	22 bedr. kleiner dan 85 sbe		20 bedr. 85-110 sbe	
Financieringsmiddelen:	gld.	(%)	gld.	(%)
besparingen	17600	(36)	22650	(33)
afschrijvingen	11700	(24)	20200	(29)
erfenissen en schenkingen	14400	(30)	12500	(18)
overige vermogensoverdrachten	4950	(10)	4300	(6)
totaal eigen middelen	48650	(100)	59650	(86)
familieleningen	- 6700	(-14)	- 9500	(-14)
ov. leningen op lange termijn	3550	(7)	12950	(19)
schulden op korte termijn	3300	(7)	5800	(9)
Totaal financieringsmiddelen	48800	(100)	68900	(100)
Aanwending van de financ.midd.				
grond	5750		5400	
gebouwen	11500		15150	
pachtersinvesteringen	1200		3150	
dode inventaris	8500		15100	
veestapel	8800		12750	
voorraden en veldinventaris	- 150		50	
ledenkapitaal	800		1550	
Totaal investeringen	36400		53150	
Toeneming liquide middelen	12400		15750	
Aantal eigenaars	8		8	
Aantal pachters/eigenaars	3		1	
Aantal pachters	11		11	

6.2 De weidebedrijven en de gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij van 110 sbe en meer

Deze 2 groepen bedrijven zitten wat bedrijfsomvang betreft op het niveau van minimaal 1 arbeidskracht.

Hoe deze 2 groepen bedrijven zich sinds 1968 in bedrijfsomvang hebben ontwikkeld wordt in tabel 6.5 weergegeven.

Tabel 6.5 Bedrijfsomvang en bedrijfsvoering in 1968 en 1973

		Weidebedrijven		Gem.bedr. met rundv.	
		1968	1973	1968	1973
Aantal sbe:	akkerbouw	10	8	23	32
	rundvee	78	132	61	80
	intens. veeh.	17	7	12	20
Totaal		105	147	96	132

De bedrijfsomvang van deze bedrijven is gemiddeld met ongeveer 40% gestegen.

Tevens blijkt dat in de bedrijfsvoering het een en ander is veranderd; bij de weidebedrijven is de rundveehouderij nog meer gaan domineren terwijl bij de gemengde bedrijven behalve de rundveehouderij ook de akkerbouw en de intensieve veehouderij zijn uitgebreid.

Om een inzicht te krijgen in de financiering van deze uitbreidingen worden allereerst in tabel 6.6 de besparingen van 1968 t/m 1972 gegeven.

Tabel 6.6 Gezinsinkomen en besparingen in de jaren 1968 t/m 1972

	Weide-bedrijven	Gemengde bedr. met rundvee
Bedrijfswinst	91150	99800
Neveninkomsten	550	4600
Rente en overige privéinkomsten	1500	3450
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	800	1400
Totaal gezinsinkomen	94000	109250
Af: belastingen en premie volksverzekeringen	17950	21650
Besteedbaar inkomen	76050	87600
Af: gezinsuitgaven	53800	57200
Besparingen	22250	30400
Spaarquote	29%	35%

De totale besparingen in de eerste 5 jaar na de overname bedroegen bij de 2 groepen bedrijven resp. 29% en 35% van het besteedbaar inkomen (spaarquote).

Deze besparingen vormden met de afschrijvingen, de erfenissen c.q. schenkingen en de overige vermogensoverdrachten een belangrijke basis voor de investeringen in deze 5 jaar.

In tabel 6.7 wordt een overzicht gegeven van de totale investeringen die in deze 5 jaar zijn gedaan met vermelding van de bronnen waaruit geld is geput om te investeren.

Bij de weidebedrijven blijkt dat van de totale toename van financieringsmiddelen in de jaren 1968 t/m 1972 22% werd gevormd door besparingen en 54% door afschrijvingen, schenkingen, erfenissen en overige vermogensoverdrachten.

Van de familieleningen werd ƒ 9650,- afgelost en de overige schulden op lange termijn namen toe met ƒ 18500,- of 19% van de totale toename aan financieringsmiddelen.

De uitbreiding van de bedrijfsomvang (zie tabel 6.5) heeft ook tot gevolg dat er in de onderneming meer geld omgaat en dientengevolge de schulden op korte termijn zijn toegenomen.

Tabel 6.7 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending hiervan tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 (weidebedrijven en gemengde bedrijven met rundveehouderij)

	17 weidebedrijven		10 gem. bedr. met rundveeh.	
Financieringsmiddelen:	gld.	%	gld.	%
besparingen	22250	(22)	30400	(33)
afschrijvingen	26450	(26)	23250	(25)
erfenissen en schenkingen	24800	(25)	19000	(20)
overige vermogensoverdrachten	3100	3	17300	(19)
totaal eigen middelen	76600	(76)	89950	(97)
familieleningen	- 9650	(-10)	-14600	(-16)
ov. leningen op lange termijn	18500	(19)	9000	(10)
schulden op korte termijn	15400	(15)	8350	(9)
Totaal financieringsmiddelen	100850	(100)	92700	(100)
Aanwending van de financ.midd.				
grond	12550		12700	
gebouwen	21200		19150	
pachtersinvesteringen	11150		1700	
dode inventaris	23000		21950	
veestapel	21150		10250	
voorraden en veldinventaris	-		- 100	
ledenkapitaal	1650		1300	
Totaal investeringen	90700		66950	
Toeneming liquide middelen	10150		25750	
Aantal eigenaars	6		5	
Aantal pachters/eigenaars	2		1	
Aantal pachters	9		4	

De uitbreiding van de rundveestapel heeft tot gevolg gehad dat de veestalling moest worden aangepast, soms door verbouwing en uitbreiding van bestaande ruimte en in 2 gevallen door het laten bouwen van een ligboxenstal. (Na 1972 is men op meer bedrijven overgegaan tot het bouwen van een ligboxenstal).

Op de gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij is het investeringsbedrag lager dan op de weidebedrijven.

Hier maakten de besparingen 33% uit van de totale financieringsmiddelen en de afschrijvingen en erfenissen, schenkingen en overige vermogensoverdrachten 64%.

De familieleningen namen af met *f* 14600,- en de overige schulden op lange termijn namen slechts toe met *f* 9000,-.

Opmerkelijk is dat het liquiditeitensaldo is toegenomen met *f* 25750,-. Zoals uit de fiscale balans in bijlage 3D blijkt is het gemiddelde spaarbanksaldo van deze 10 bedrijven gestegen tot ruim *f* 20000,-, deze stijging betrof 5 bedrijven , waarvan er 4 in de

loop van deze 5 jaren een aanzienlijk bedrag hadden ontvangen uit erfenissen en/of overige vermogensoverdrachten.
Uitgebreide balansen per 1-1-1968 en 31-12-1972 zijn gegeven in bijlagen 3C en 3D (fiscale balansen) en bijlagen 4C en 4D (bedrijfseconomische balansen).

6.3 De bedrijven met intensieve veehouderij van 110 sbe en meer

De intensieve veehouderij omvat op deze bedrijven 30% of meer van het aantal sbe. De bedrijven zijn verdeeld in 2 groepen waarbij als criterium is genomen in hoeverre meer of minder dan 50% van het aantal sbe is toegerekend aan de intensieve veehouderij.

Deze intensieve veehouderij betreft voornamelijk varkenshouderij; in beide groepen komen evenwel 2 bedrijven voor met pluimveehouderij.

Tabel 6.8 Bedrijfsomvang van bedrijven met intensieve veehouderij in 1968 en 1973

	tot 50% sbe intens. veeh.		50% sbe of meer intens. veeh.	
	1968	1973	1968	1973
Aantal sbe: akkerbouw	10	5	10	11
rundvee	60	88	49	53
intens. veeh.	29	62	38	103
Totaal	99	155	97	167

Uit de gegevens in tabel 6.8 blijkt, dat de bedrijven gemiddeld resp. 60% en 70% in bedrijfsomvang zijn toegenomen. De grootste uitbreiding heeft uiteraard plaats gevonden in de intensieve veehouderij, die met resp. 110% en 170% is toegenomen.

In de groep bedrijven met minder dan 50% sbe intensieve veehouderij is ook de rundveehouderij uitgebreid en wel met bijna 50%.

Om deze uitbreiding te financieren was natuurlijk geld nodig dat, hetzij uit besparingen of andere eigen middelen, hetzij door het aantrekken van vreemd vermogen verkregen moest worden.

In de bijlagen 3E, 3F, 4E en 4F worden de balansen van deze groepen bedrijven per 1-1-1968 en 31-12-1972 gegeven terwijl in tabel 6.9 wordt aangegeven hoe de besparingen zijn ontstaan en in tabel 6.10 in hoeverre de investeringen in gebouwen, vee e.d. konden worden gefinancierd uit eigen middelen dan wel vreemd vermogen moest worden aangetrokken.

Uit de gegevens van tabel 6.9 blijkt, dat de totale gemiddelde bedrijfswinst in de jaren 1968 t/m 1972 bij deze 2 groepen bedrijven hoger was dan bij de andere groepen bedrijven (tabellen 6.4 en 6.6).

Tabel 6.10 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending hiervan tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 (Bedrijven met intensieve veehouderij)

	16 bedrijven met minder 50% van de sbe intens. veeh.		13 bedrijven met meer dan 50% van de sbe intens. veeh.	
Financieringsmiddelen:	gld.	(%)	gld.	(%)
besparingen	29650	(27)	42350	(31)
afschrijvingen	23450	(21)	31800	(24)
erfenissen en schenkingen	13300	(12)	10750	(8)
overige vermogensoverdrachten	1900	(2)	3200	(2)
totaal eigen middelen	68300	(62)	88100	(65)
familieleningen	1200	(1)	8350	(6)
ov. leningen op lange termijn	29400	(26)	24400	(18)
schulden op korte termijn	12050	(11)	15250	(11)
Totaal financieringsmiddelen	110950	(100)	136100	(100)
Aanwending van de financ.midd.				
grond	11650		24850	
gebouwen	28950		41900	
pachtersinvesteringen	14800		9550	
dode inventaris	20300		23750	
veestapel	22300		24750	
voorraden en veldinventaris	550		100	
ledenkapitaal	1400		1400	
Totaal investeringen	99950		126300	
Toeneming liquide middelen	11000		9800	
Aantal eigenaars	4		5	
Aantal pachters/eigenaars	3		4	
Aantal pachters	9		4	

Tabel 6.9 Besparingen in de jaren 1968 t/m 1972 op de bedrijven met intensieve veehouderij

	Intensieve veehouderij	
	minder dan 50% sbe	meer dan 50% sbe
Bedrijfswinst	101100	107950
Neveninkomsten	2150	3350
Rente en overige privéinkomsten	2950	3200
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	2700	1850
Totaal gezinsinkomen	108900	116350
Af: belastingen en premie volksverzekering	21600	22600
Besteedbaar inkomen	87300	93750
Af: gezinsuitgaven	57650	51400
Besparingen	29650	42350
Spaarquote	34	45

Na aftrek van belastingen, privéuitgaven e.d. blijven aan besparingen resp. *f* 29650,- en *f* 42350,- over.

Deze besparingen maakten resp. 27% en 31% uit van de totale financieringsmiddelen.

In tegenstelling tot de overige groepen bedrijven zijn hier de familieleningen gemiddeld toegenomen.

De totale toename van de financieringsmiddelen bestaat bij de groep bedrijven met minder dan 50% sbe veredeling voor 27% uit leningen op lange termijn en voor 11% uit schulden op korte termijn; bij de groep bedrijven met meer dan 50% sbe veredeling is dit resp. 24 en 11%.

De hoogte van de investeringen wordt uiteraard ook beïnvloed door het feit, dat bij deze 2 groepen bedrijven resp. 3 en 4 bedrijven tussen 1968 en 1972 eigenaarsbedrijven werden.

7. De ontwikkeling na 1972

7.1 De ontwikkeling van 13 eigendomsbedrijven

In de voorafgaande hoofdstukken zijn de financiële gegevens besproken van 98 bedrijven t/m 1972. Van 26 bedrijven zijn tevens de gegevens bekend van 1973 t/m 1975.

In deze en de volgende paragraaf wordt het verloop van resp. 13 eigendoms- en 13 pachtbedrijven behandeld over de jaren 1973 t/m 1975 gezien tegen de ontwikkeling van 1968 t/m 1972.

Om een inzicht te krijgen in de ontwikkeling van deze 13 eigendomsbedrijven vanaf 1968 wordt in tabel 7.1 de oppervlakte en de bedrijfsomvang vermeld over de jaren 1968, 1973 en 1976.

Tabel 7.1 Ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond en de bedrijfsomvang (sbe) van 13 eigendomsbedrijven

	1968	1973	1976
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	12,23	12,48	12,77
Aantal sbe:			
akkerbouw	11	16	8
rundveehouderij	50	64	67
intensieve veehouderij	21	36	42
Totaal	82	116	117

Uit deze gegevens blijkt dat tussen 1973 en 1976 de bedrijfsomvang (in sbe) ongeveer gelijk gebleven is, de oppervlakte nam in deze 3 jaar met 0,29 ha toe.

Hoewel de bedrijfsomvang ongeveer gelijk is gebleven, is er in de verdeling van de verschillende bedrijfsonderdelen het een en ander veranderd, nl. het aantal sbe akkerbouw is gehalveerd, het aantal sbe in de rundveehouderij en de intensieve veehouderij is resp. gestegen met 5% en 16%.

Van de 13 bedrijven waren er in 1976 3 met volledige rundveehouderij, de overige 10 bedrijven waren gemengd waarvan 7 met intensieve veehouderij en 3 met overwegend rundveehouderij.

De niet spectaculaire uitbreiding in bedrijfsomvang na 1972 houdt evenwel niet in, dat er op deze bedrijven geen veranderingen hebben plaatsgehad.

Uit de verkorte bedrijfseconomische balansen per 1-1-1968, 1-1-1973 en 31-12-1975 in tabel 7.2 (voor volledige balansen zie bijlage 6 A.) blijkt, dat niet alleen van 1-1-1968 tot 1-1-1973 maar ook tussen 1-1-1973 en 31-12-1975 veel in de kapitaal- en vermogenssituatie is veranderd.

Tabel 7.2 Bedrijfseconomische balansen en procentuele samenstelling van het vermogen van 13 eigenaars op 1-1-1968, 1-1-1973 en 31-12-1975

	1-1-1968		1-1-1973		31-12-1975	
	gld.	%	gld.	%	gld.	%
Kapitaal:						
grond en gebouwen	113800	69	165800	60	261500	64
dode inventaris	8000	5	15000	6	28800	7
veestapel	31500	19	64300	23	75800	19
overige vaste activa	1400	1	2900	1	5400	1
liquiditeiten	10100	6	28000	10	37500	9
Balanstotaal	164800	100	276000	100	409000	100
Vermogen:						
familieleningen	59400	36	40500	15	30700	7
banken en particulieren	31600	19	37400	14	54800	13
schulden op korte termijn	5100	3	9400	3	14700	4
eigen vermogen	68700	42	188700	68	308800	76
Balanstotaal	164800	100	276000	100	409000	100

Het totale vermogen is van 1-1-1973 t/m 31-12-1975 met *f* 133000,- gestegen, waarvan *f* 120100,- betrekking had op het eigen vermogen.

De familieleningen liepen terug met *f* 10000,- maar de langlopende leningen van banken en particulieren namen gemiddeld toe met ruim *f* 17000,-.

Aan de actiefzijde van de balans zien we dat de bedragen, geïnvesteerd in grond, gebouwen en dode inventaris aanmerkelijk gestegen zijn, o.m. veroorzaakt door nieuwe investeringen en prijsstijgingen ten gevolge van herwaardering. De veestapel is ook verder uitgebreid en de liquiditeiten zijn met bijna *f* 10000,- toegenomen.

Een specificatie van de toeneming van het eigen vermogen en de onttrekkingen over 1968 t/m 1972 en over 1973 t/m 1975 wordt gegeven in tabel 7.3. Uit deze tabel blijkt, dat de winst uit de onderneming en de herwaardering van de grond en gebouwen het meest hebben bijgedragen tot de vermogenstoename.

Gemiddeld per jaar was de winst in 1968 t/m 1972 *f* 18100,- en van 1973 t/m 1975 *f* 33600,- en de vermogenstoename resp. *f* 12500,- en *f* 23900,-.

De gezinsuitgaven waren gemiddeld van 1968 t/m 1972 *f* 9700,- en van 1973 t/m 1975 *f* 15800,-.

Wanneer de koopkracht van de gulden tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 op 100 gesteld wordt, is deze in de jaren 1973 t/m 1975 gemiddeld 70. Dit houdt in, dat gemeten in koopkracht van de gulden over de periode 1968 t/m 1972 de gemiddelde winst over 1973 t/m 1975 *f* 23500,- per jaar was, dus toch nog 30% hoger dan het gemiddelde van de voorafgaande 5 jaar.

Tabel 7.3 Specificatie van de vermogensveranderingen bij 13 eigenaars in 1968 t/m 1972 (5 jaar) en 1973 t/m 1975 (3 jaar) en gemiddeld per jaar

	1968 t/m 1972		1973 t/m 1975	
	totaal	per jaar	totaal	per jaar
Vermogenstoename:	gld.	gld.	gld.	gld.
a. uit inkomen				
1. winst uit onderneming	90500	18100	100600	33600
2. neveninkomsten	1000	200	400	100
3. rente en ov. pr. ink.	5300	1100	4100	1400
4. uitkeringen verz. e.d.	2100	400	1900	600
sub-totaal	98900	19800	107000	35700
b. uit vermogen				
1. schenkingen en erfenissen	22100	4400	10600	3500
2. ov. vermogensoverdrachten	4100	800	3500	1200
sub-totaal	26200	5200	14100	4700
c. prijsstijgingen door herw.				
1. grond	12800	2600	51400	17100
2. gebouwen	26500	5300	17800	5900
3. dode inventaris	3500	700	5600	1900
4. veestapel	19600	3900	- 3000	- 1000
sub-totaal	62400	12500	71800	23900
Totale vermogenstoename:				
fiscaal (a+b)	125100	25000	121100	40400
bedrijfseconomisch (a+b+c)	187500	37500	192900	64300
Onttrekkingen:				
huishoudgeld e.a. privé	48400	9700	47300	15800
belastingen, premie volksverz.	19100	3800	25500	8500
Totaal onttrekkingen	67500	13500	72800	24300
Saldo vermogenstoename minus onttrekkingen (bedr.econ.)	120000	24000	120100	40000

In tabel 7.4 wordt een vergelijking gegeven van de verkregen financieringsmiddelen en de aanwending hiervan op de 13 eigendomsbedrijven in de jaren 1968 t/m 1972 en 1973 t/m 1975.

Uit deze gegevens blijkt dat in de laatste 3 jaar in gebouwen meer werd geïnvesteerd dan in de voorafgaande 5 jaar.

De liquide middelen zijn de laatste 3 jaar minder gestegen dan in de voorafgaande 5 jaar; van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen is blijkbaar meer voor investering gebruik dan vóór 1972.

De totale investeringen waren van 1973 t/m 1975 dan ook gemiddeld *f* 20000,- hoger dan in de jaren 1968 t/m 1972.

Tabel 7.4 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending bij 13 eigenaars in 1968/72 en 1973/75

	1968 t/m 1972		1973 t/m 1975	
	totaal	per jaar	totaal	per jaar
Financieringsmiddelen:				
besparingen	31400	6300	34200	11400
afschrijvingen	28800	5800	27600	9200
erfenissen en schenkingen	22100	4400	10600	3500
ov. vermogensoverdrachten	4100	800	3500	1200
totaal eigen middelen	86400	17300	75900	25300
familieleningen	-18900	- 3800	- 9800	- 3300
ov. leningen op lange termijn	5800	1200	17400	5800
schulden op korte termijn	4300	800	5300	1800
Totaal financieringsmiddelen	77600	15500	88800	29600
Aanwending van de financ. midd.:				
grond	6000	1200	2200	700
gebouwen	23400	4700	40300	13400
dode inventaris	15600	3100	19800	6600
veestapel	13200	2600	14500	4900
voorraden en veldinventaris	200	0	900	300
ledenkapitaal	1300	300	1600	500
Totaal investeringen	59700	11900	79300	26400
Toeneming liquide middelen	17900	3600	9500	3200

7.2 De ontwikkeling van 13 pachtbedrijven

Van 13 pachtbedrijven zijn evenals van 13 eigendomsbedrijven de financiële gegevens tot 31 december 1975 bekend.

In tabel 7.5 worden van deze bedrijven de gegevens over de bedrijfsgrootte en de bedrijfsomvang volgens de CBS-meitellingen van 1968, 1973 en 1976 vermeld.

Tabel 7.5 Ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond en de bedrijfsomvang (in sbe) van 13 pachtbedrijven

	1968	1973	1976
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	11,78	15,96	15,92
Aantal in sbe:			
akkerbouw	11	9	8
rundveehouderij	64	98	111
intensieve veehouderij	10	14	15
Totaal	85	121	134

De oppervlakte is na 1973 gemiddeld iets afgenomen; het aantal sbe is tussen 1973 en 1976 met ongeveer 10% toegenomen, voornamelijk in de sector rundveehouderij.

Van deze 13 bedrijven waren er in 1976 8 met volledige rundveehouderij, de overige 5 bedrijven waren gemengde bedrijven waarvan 3 met overwegend rundveehouderij en 2 met intensieve veehouderij.

In tegenstelling tot de eigendomsbedrijven is hier de rundveehouderij uitgebreid.

Welke consequentie deze uitbreiding had voor de kapitaalbehoefte wordt weergegeven in de verkorte balansen in tabel 7.6. (Voor uitgebreide balansen zie bijlage 6 B).

Tabel 7.6 Bedrijfseconomische balansen en procentuele samenstelling van het vermogen van 13 pachters in 1968, 1972 en 1975

	1-1-1968		1-1-1973		31-12-1975	
	gld.	%	gld.	%	gld.	%
Kapitaal:						
grond en gebouwen	5200	9	49700	31	86900	37
dode inventaris	7300	13	16800	10	26100	11
veestapel	33100	59	78100	48	88100	37
overige vaste activa	1100	2	2700	2	5300	2
liquiditeiten	9300	17	14500	9	30200	13
Balanstotaal	56000	100	161800	100	236600	100
Vermogen:						
familieleningen	17500	31	15200	9	17400	7
banken en particulieren	3300	6	21600	13	44900	19
schulden op korte termijn	1100	2	17100	11	16900	7
eigen vermogen	34100	61	107900	67	157400	67
Balanstotaal	56000	100	161800	100	236600	100

Uit de gegevens van tabel 7.6 blijkt, dat het geïnvesteerde bedrag in grond en gebouwen tussen 1972 en 1975 met ruim *f* 37000,- is gestegen.

Deze stijging wordt enerzijds veroorzaakt doordat één van de deelnemers 2 ha grond kocht voor *f* 20000,- en hierop een loopstal bouwde van *f* 320000,-; anderzijds is ook de prijsstijging van grond en gebouwen oorzaak van het hogere balansbedrag.

Op de bedrijven werd in de jaren 1972 t/m 1975 per jaar ± *f* 1000,- - *f* 5000,- geïnvesteerd in gebouwen, op 2 bedrijven lagen deze investeringen tussen *f* 5000,- en *f* 10000,- per jaar. Deze investeringen betreffen voornamelijk verbouwing en/of vergroting van de rundvee- en varkensstallen.

De toeneming van de liquiditeiten bestaat enerzijds uit de

vermeerdering van de spaargelden t.b.v. toekomstige investeringen terwijl anderzijds ook de vorderingen op afnemers hoger geworden zijn.

In tabel 7.7 wordt een specificatie gegeven van de vermogensveranderingen.

Evenals bij de eigenaars is hier ook de winst uit de onderneming de grootste post van de vermogenstoename. Uiteraard is hier de prijsstijging door herwaardering aanmerkelijk minder dan bij de eigendomsbedrijven.

Tabel 7.7 Specificatie van de vermogensveranderingen bij 13 pachters in 1968 t/m 1972 (5 jaar) en 1973 t/m 1975 (3 jaar) en gemiddeld per jaar

	1968 t/m 1972		1973 t/m 1975	
	totaal	per jaar	totaal	per jaar
Vermogenstoename:				
a. uit inkomen				
1. winst uit onderneming	82800	16600	86900	28900
2. neveninkomsten	2000	400	-	-
3. rente en ov. pr. ink.	1600	300	2300	800
4. uitkeringen verz. e.d.	1200	200	2100	700
subtotaal	87600	17500	91300	30400
b. uit vermogen				
1. schenkingen en erfenissen	7900	1600	7200	2400
2. ov. vermogensoverdrachten	300	100	900	300
sub-totaal	8200	1700	8100	2700
c. prijsstijgingen door herw.				
1. grond	200	0	1200	400
2. gebouwen	13100	2600	15100	5000
3. dode inventaris	2900	600	5700	1900
4. veestapel	23000	4600	- 1600	- 500
sub-totaal	39200	7800	20400	6800
Totale vermogenstoename:				
fiscaal (a+b)	95800	19200	99400	33100
bedrijfseconomisch (a+b+c)	135000	27000	119800	39900
Onttrekkingen				
huishoudgeld e.a. privé	44900	9000	44600	14800
belastingen, premie volksverz.	16300	3200	25700	8600
Totaal onttrekkingen	61200	12200	70300	23400
Saldo vermogenstoename minus onttrekkingen (bedr.econ.)	73800	14800	49500	16500

De gemiddelde winst uit de onderneming was per jaar in 1968 t/m 1972 *f* 16600,- en van 1973 t/m 1975 *f* 29000,-.

Wanneer de koopkracht van de gulden tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 op 100 gesteld wordt, is deze in de jaren 1973 t/m 1975 gemiddeld 70.

Uitgaande van deze verhouding kan gesteld worden, dat gemeten in reële koopkracht van de gulden de gemiddelde winst over de periode 1973 t/m 1975 *f* 20300,- per jaar was, dus nog ruim 20% hoger dan over de periode 1968 t/m 1972.

In tabel 7.8 wordt een overzicht gegeven van de verkregen financieringsmiddelen en de aanwending hiervan op 13 pachtbedrijven over de perioden 1968 t/m 1972 en 1973 t/m 1975.

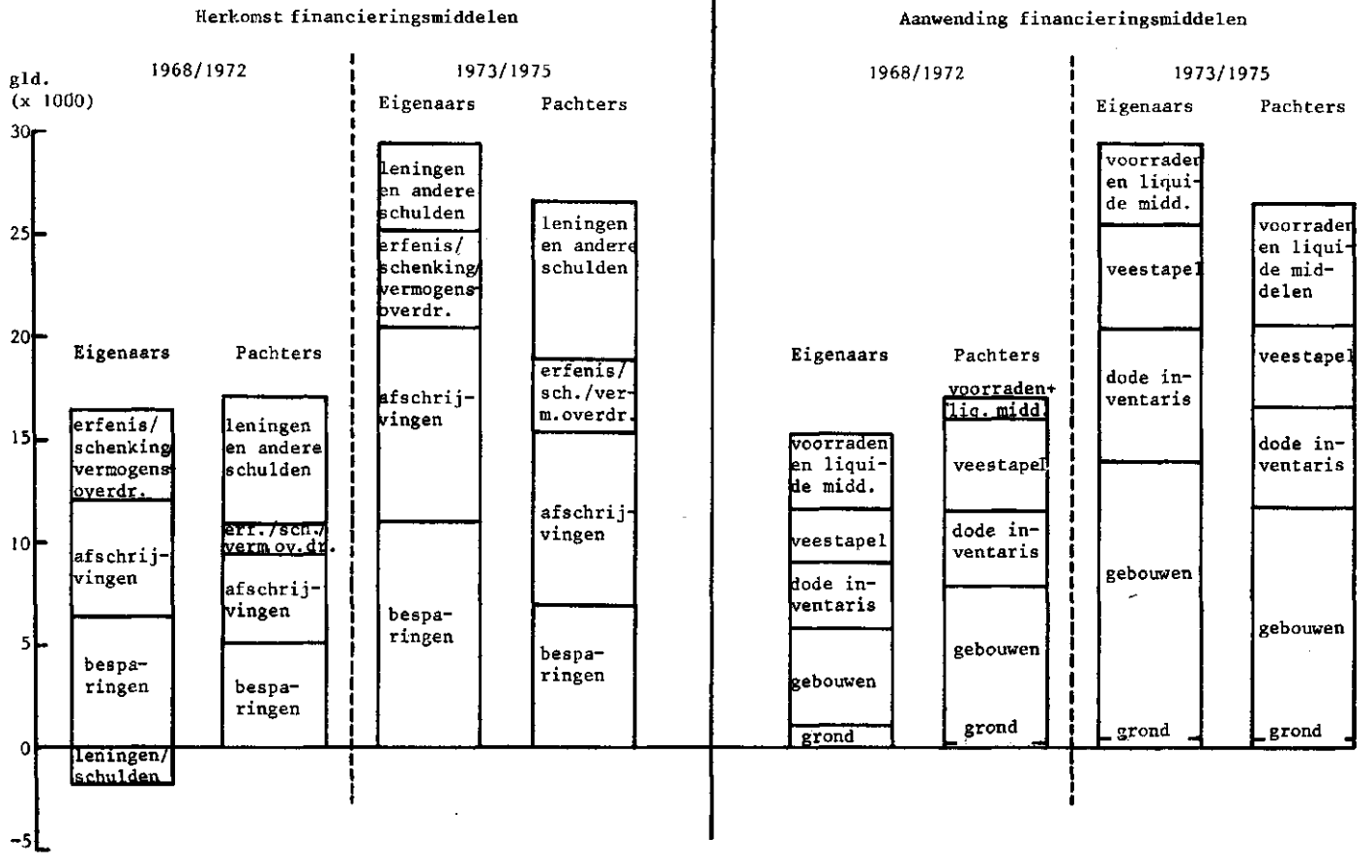
Uit deze gegevens blijkt, dat in de periode 1973 t/m 1975 de totale financieringsmiddelen toegenomen zijn met *f* 80200,- maar dat in deze periode van 3 jaar de investeringen *f* 64500,- waren; de liquide middelen stegen evenwel met *f* 15700,-.

Een gedeelte van de investeringen blijkt in de jaren 1968 t/m 1972 met leningen op korte termijn gefinancierd te zijn geweest, terwijl deze schulden op korte termijn na 1972 niet meer zijn toegenomen.

Tabel 7.8 Toe- en afname van de financieringsmiddelen en de aanwending bij 13 pachters in 1968/72 en 1973/75

	1968 t/m 1972		1973 t/m 1975	
	totaal	per jaar	totaal	per jaar
Financieringsmiddelen:				
besparingen	26400	5300	21000	7000
afschrijvingen	19800	4000	25800	8600
erfenissen en schenkingen	7900	1600	7200	2400
ov. vermogensoverdrachten	300	100	900	300
totaal eigen middelen	54400	11000	54900	18300
familieleningen	- 2300	- 500	2200	700
ov. leningen op lange termijn	18300	3600	23300	7800
schulden op korte termijn	16000	3200	- 200	- 100
Totaal financieringsmiddelen	86400	17300	80200	26700
Aanwending van de financ.midd.:				
grond	1800	400	1500	500
gebouwen	11600	2300	24900	8400
pachtersinvesteringen	26900	5400	8800	2900
dode inventaris	17300	3500	15200	5100
veestapel	22000	4400	11500	3800
voorraden en veldinventaris	-	-	100	-
ledenkapitaal	1600	300	2500	800
Totaal investeringen	81200	16300	64500	21500
Toeneming liquide middelen	5200	1000	15700	5200

Grafiek 7.1 Financiering van 13 eigendomsbedrijven en 13 pachtbedrijven per jaar

Per jaar evenwel zijn toch na 1972 meer financieringsmiddelen aangetrokken en is ook meer geïnvesteerd dan gemiddeld per jaar in de periode 1968 t/m 1972. Alleen is de gemiddelde toename van de veestapel per jaar na 1972 lager geweest dan in de jaren vóór 1972.

De liquide middelen zijn na 1972 meer toegenomen dan vóór 1972 hetgeen weer gunstige perspectieven opent voor verdere investeringen na 1975.

7.3 De ontwikkeling van de bedrijfsomvang en van de bedrijfsvoering van alle eigendoms- en pachtbedrijven na 1972

In grafiek 7.1 worden de gegevens uit de paragrafen 7.1 en 7.2, en wel de tabellen 7.4 en 7.8, op overzichtelijke wijze weergegeven om aldus de verschillen per jaar vóór en na 31 december 1972 beter te kunnen overzien.

De eigenaars hebben in de periode 1968/1972 gemiddeld meer afgelost dan opnieuw geleend, vandaar dat onder het 0-punt nog een bedrag gegeven is.

In de grafiek zijn onder de toeneming van de financieringsmiddelen enkele posten samengetrokken, nl.:

a. erfenissen, schenkingen en overige vermogensoverdrachten;
b. leningen op lange termijn, crediteuren en andere kortlopende schulden.

Bij de aanwending van de financieringsmiddelen zijn de voorraden, veldinventaris, ledenkapitaal en liquide middelen (incl. vorderingen) in één post gegeven.

Uit de gegevens in grafiek 7.1 blijkt duidelijk het grote verschil tussen de jaren vóór en na 31 december 1972. De toeneming van de financieringsmiddelen na 1972 is zowel bij de eigenaars als bij de pachters aanmerkelijk groter dan vóór 31 december 1972.

De investeringen zijn dan ook gemiddeld per jaar na 1972 van veel grotere omvang dan in de periode 1968 t/m 1972.

Vóór 1973 werd bij de pachters meer geïnvesteerd dan bij de eigenaars en van 1973 af lagen de investeringen bij de eigenaars hoger dan bij de pachters. De besparingen zijn bij de eigenaars in de periode 1973/75 aanmerkelijk groter dan het aangetrokken vreemd vermogen, bij de pachters evenwel waren de besparingen minder dan de totale toename van de schulden.

De cijfers van de verschillen in financiële ontwikkelingen in de 5 jaren 1968 t/m 1972 en in de 3 jaren 1973 t/m 1975 van bovenvermelde 26 bedrijven kunnen verder dienstbaar zijn wanneer we de ontwikkeling proberen na te gaan van de 2 volledige groepen pacht- en eigendomsbedrijven.

We beschikken namelijk van al deze bedrijven over de CBS-gegevens van de meitelling 1976.

Aan de hand van deze gegevens, gezien in vergelijking met de CBS-cijfers over 1973 en 1968 is het wellicht mogelijk, nader in te gaan op de toekomstverwachting van deze bedrijven.

In tabel 7.9 worden deze gegevens omtrent oppervlakte en bedrijfsomvang van alle eigendoms- en pachtbedrijven die bij het onderzoek betrokken waren vermeld.

Uit deze gegevens is af te leiden, dat de gemiddelde groepen bedrijven in bedrijfsomvang steeds toegenomen zijn maar dat ze in oppervlakte weinig veranderd zijn.

De prijsstijging van landbouwgrond, die vooral na 1972 enorm was, zal hieraan niet vreemd zijn.

Bij de pachtbedrijven had een uitbreiding plaats in de rundveehouderij, echter niet met meer grond maar met meer vee op dezelfde grond, terwijl op de eigendomsbedrijven naast een geringe uitbreiding van de rundveehouderij de intensieve veehouderij in omvang toenam.

Het totaal aantal sbe is in 8 jaar op de eigendomsbedrijven gestegen met 52% en op de pachtbedrijven met 63%, dit was dus resp. 6,5 en 8% per jaar.

Tabel 7.9 Oppervlakte en bedrijfsomvang (sbe) in 1968,1973 en 1977

	Eigendomsbedrijven (36)				Pachtbedrijven (48)			
	1968	1973	1976	1976 in % van 1968	1968	1973	1976	1976 in % van 1968
Oppervlakte cult.gr. (ha)	12,22	12,73	12,73	104	12,63	13,73	13,68	108
Aantal sbe:								
akkerbouw	9	9	7	78	9	8	10	111
rundvee-houderij	56	76	85	152	55	81	93	169
intensieve veehouderij	22	35	40	182	16	25	27	169
Totaal	87	120	132	152	80	114	130	163

Aangezien de gemiddelde bedrijfsomvang van de landbouwbedrijven in Nederland met 4 à 5% per jaar stijgt, liggen de groepen pachters en eigenaars die in 1968 hun bedrijf begonnen aanmerkelijk hoger.

Uiteraard gaat elke uitbreiding in bedrijfsomvang gepaard met nieuwe investeringen, zodat het verloop van de investeringen, geschetst in de paragrafen 7.1 en 7.2 wel op de gehele groep bedrijven van toepassing is.

De winst uit de onderneming, na aftrek van belasting en privé, aangevuld met het beschikbaar gekomen geld uit de afschrijvingen stelde de ondernemers steeds in staat, met een aanvullend krediet van derden de nodige uitbreidingen en/of vernieuwingen te financieren zonder dat de liquiditeit in gevaar kwam.

Het saldo liquiditeiten nam zowel tussen 1968 en 1972 als tussen 1973 en 1975 toe.

Tijdens de enquête in 1976/77 hadden intussen 5 ondernemers dank zij krediet via het borgstellingsfonds en/of met behulp van rentesubsidie een ligboxenstal gebouwd of waren de plannen hiervoor in een vergevorderd stadium.

Hier staat tegenover, dat 9 pachters en 4 eigenaars plannen hadden te stoppen met de melkveehouderij, wanneer ze verplicht werden een melktank aan te schaffen.

Men wilde dan omschakelen op stierenmesterij, jongvee opfokken voor derden, uitbreiden van de varkensstapel e.d.

Een algemeen gehoorde opmerking was wel, dat men niets voelde voor grote uitbreiding aangezien de bestaande bedrijfsomvang reeds voldoende werk met zich meebracht.

B I J L A G E N

Bijlage 1. Fiscale balansen op 1-1-1968, 31-12-1970 en 31-12-1972 (gemiddeld per bedrijf in gld.)

A. 36 eigenaars

Balansdata	1-1-1968	31-12-1970	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Actíva				
Vastgelegde middelen:				
grond	54850	56350	58900	4050
gebouwen	40650	48800	49350	8700
overdrachtskosten	1800	650	150	- 1650
veestapel	26450	32850	41700	15250
dode inventaris	8050	10500	11550	3500
veldinventaris	300	300	300	-
ledenkapitaal	400	1050	1950	1550
uitstaande gelden	150	50	50	- 100
sub-totaal	132650	150550	163950	31300
Vlottende en liquide middelen:				
voorraden	1150	1150	1150	-
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1950	3750	6250	4300
lopende rekening bij banken	1550	3600	3550	2000
kas en giro	600	650	1200	600
effecten	100	50	50	- 50
spaarbanksaldi	7100	10300	13100	6000
sub-totaal	12450	19500	25300	12850
Balanstotaal	145100	170050	189250	44150
Passiva				
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:				
ouders	58050	48950	41200	-16850
schoonouders	5850	5650	3750	- 2100
andere familie	8850	9150	6600	- 2250
andere particulieren	1100	1100	1050	- 50
Rabobanken	19900	27200	28700	8800
overige banken	4950	5100	4950	-
overheid	-	-	1000	1000
contractpartners	-	650	450	450
sub-totaal	98700	97800	87700	-11000
Vreemd verm. op korte termijn:				
leverancierskrediet	1650	3500	3700	2050
overige bedrijfsschulden	2650	3800	6400	3750
lopende rekening bij banken	1300	2650	2650	1350
sub-totaal	5600	9950	12750	7150
Eigen vermogen	40800	62300	88800	48000
Balanstotaal	145100	170050	189250	44150

Bijlage 1. (1e vervolg)

B. 14 pachters/eigenaars

Balansdata	1-1-1968	31-12-1970	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa				
Vastgelegde middelen:				
grond	2600	25600	57600	55000
gebouwen	8100	38300	61650	53550
overdrachtskosten	150	650	1050	900
veestapel	28050	33750	46550	18500
dode inventaris	6850	11750	17950	11100
veldinventaris	800	800	600	- 200
ledenkapitaal	-	450	900	900
uitstaande gelden	-	2100	-	-
sub-totaal	46550	113400	186300	139750
Vlottende en liquide middelen:				
voorraden	1150	950	850	- 300
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	750	5050	8600	7850
lopende rekening bij banken	650	1350	3550	2900
kas en giro	400	650	1800	1400
effecten	-	-	-	-
spaarbanksaldi	6450	6850	8900	2450
sub-totaal	9400	14850	23700	14300
Balanstotaal	55950	128250	210000	154050
Passiva				
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:				
ouders	22250	35750	41700	19450
schoonouders	450	450	4700	4250
andere familie	-	5450	6900	6900
andere particulieren	-	-	-	-
Rabobanken	10300	30750	54400	44100
overige banken	-	-	-	-
overheid	350	350	300	- 50
contractpartners	-	-	500	500
sub-totaal	33350	72750	108500	75150
Vreemd verm. op korte termijn:				
leverancierskrediet	700	5100	7350	6650
overige bedrijfsschulden	1500	5450	7500	6000
lopende rekening bij banken	500	1800	6300	5800
sub-totaal	2700	12350	21150	18450
Eigen vermogen	19900	43150	80350	60450
Balanstotaal	55950	128250	210000	154050

Bijlage 1. (2e vervolg)

C. 48 pachters

Balansdata	1-1-1968	31-12-1970	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa				
Vastgelegde middelen:				
grond	2000	3450	5150	3150
gebouwen	4200	12150	20050	15850
overdrachtskosten	200	150	100	- 100
veestapel	23750	32150	40000	16250
dode inventaris	5750	9100	12900	7150
veldinventaris	200	200	200	-
ledenkapitaal	200	600	1450	1250
uitstaande gelden	1050	1450	2250	1200
sub-totaal	37350	59250	82100	44750
Vlottende en liquide middelen:				
voorraden	900	1000	1100	200
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1050	4100	6300	5250
lopende rekening bij banken	750	1550	2200	1450
kas en giro	700	800	900	200
effecten	300	150	100	- 200
spaarbanksaldi	6500	9550	12300	5800
sub-totaal	10200	17150	22900	12700
Balanstotaal	47550	76400	105000	57450
Passiva				
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:				
ouders	13800	11900	9250	- 4550
schoonouders	1950	1800	1550	- 400
andere familie	950	950	2300	1350
andere particulieren	500	-	150	- 350
Rabobanken	4100	6750	12050	7950
overige banken	-	-	-	-
overheid	-	-	-	-
contractpartners	-	2000	2850	2850
huurkoopschulden	-	-	450	450
sub-totaal	21300	23400	28600	7300
Vreemd verm. op korte termijn:				
leverancierskrediet	700	2900	3700	3000
overige bedrijfsschulden	1400	3400	4900	3500
lopende rekening bij banken	1000	3100	3100	2100
sub-totaal	3100	9400	11700	8600
Eigen vermogen	23150	43600	64700	41550
Balanstotaal	47550	76400	105000	57450

Bijlage 2. Bedrijfseconomische balansen per 1-1-1968 en 31-12-1972

A. 36 eigenaars

Balansdata	1-1-1968 gld.	Freq.	31-12-1972 gld.	Freq.	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa					
Vastgelegde middelen:					
grond	68500	36	88750	36	20250
gebouwen	54650	35	87600	36	32950
pachtersinvesteringen	-		-		-
veestapel	33150	36	69100	36	35950
dode inventaris	8400	35	14800	36	6400
veldinventaris	350	19	350	19	-
ledenkapitaal	400	18	1950	34	1550
uitstaande gelden	150	1	50	1	- 100
sub-totaal	165600		262600		97000
Vlottende en liquide middelen:					
voorraden	1200	28	1300	29	100
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1950	24	6250	35	4300
lopende rekening bij banken	1550	17	3550	21	2000
kas en giro	600	33	1200	36	600
effecten	100	3	50	3	- 50
spaarbanksaldi	7100	28	13100	27	6000
sub-totaal	12500		25450		12950
Balanstotaal	178100		288050		109950
Passiva					
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:					
ouders	58050	32	41200	30	-16850
schoonouders	5850	5	3750	4	- 2100
andere familie	8850	11	6600	14	- 2250
andere particulieren	1100	1	1050	1	- 50
Rabobanken	19900	19	28700	22	8800
overige banken	4950	3	4950	3	-
overheid	-		1000	2	1000
contractpartners	-		450	1	450
sub-totaal	98700		87700		-11000
Vreemd verm. op korte termijn:					
leverancierskrediet	1650	22	3700	34	2050
overige bedrijfsschulden	2650	28	6400	36	3750
lopende rekening bij banken	1300	8	2650	14	1350
sub-totaal	5600		12750		7150
Eigen vermogen	73800		187600		113800
Balanstotaal	178100		288050		109950

Bijlage 2. (1e vervolg)

B. 14 pachters die in de periode 1968 t/m 1972 eigenaar geworden zijn

Balansdata	1-1-1968 gld.	Freq.	31-12-1972 gld.	Freq.	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa					
Vastgelegde middelen:					
grond	4250	4	73500	14	69250
gebouwen	9900	3	81750	14	71850
pachtersinvesteringen	2300	1	-		- 2300
veestapel	33600	14	73200	14	39600
dode inventaris	8300	14	23050	14	14750
veldinventaris	800	7	600	6	- 200
ledenkapitaal	-		900	11	900
uitstaande gelden	-		-		-
sub-totaal	59150		253000		193850
Vlottende en liquide middelen:					
voorraden	1450	8	1150	8	- 300
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	750	9	8600	14	7850
lopende rekening bij banken	650	3	3550	9	2900
kas en giro	400	12	1800	14	1400
effecten	-		-		-
spaarbanksaldi	6450	13	8900	12	2450
sub-totaal	9700		24000		14300
Balanstotaal	68850		277000		208150
Passiva					
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:					
ouders	22250	12	41700	12	19450
schoonouders	450	1	4700	2	4250
andere familie	-		6900	5	6900
andere particulieren	-		-		-
Rabobanken	10300	5	54400	13	44100
overige banken	-		-		-
overheid	350	1	300	2	- 50
contractpartners	-		500	2	500
sub-totaal	33350		108500		75150
Vreemd verm. op korte termijn:					
leverancierskrediet	700	4	7350	13	6650
overige bedrijfsschulden	1500	8	7500	13	6000
lopende rekening bij banken	500	3	6300	5	5800
sub-totaal	2700		21150		18450
Eigen vermogen	32800		147350		114550
Balanstotaal	68850		277000		208150

Bijlage 2. (2e vervolg)

C. 48 pachters

Balansdata	1-1-1968 gld.	Freq.	31-12-1972 gld.	Freq.	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa					
Vastgelegde middelen:					
grond	2300	7	6200	15	3900
gebouwen	3400	4	12450	8	9050
pachtersinvesteringen	2150	13	16800	29	14650
veestapel	30400	48	66150	48	35750
dode inventaris	6550	48	16450	48	9900
veldinventaris	250	25	250	25	-
ledenkapitaal	200	8	1450	38	1250
uitstaande gelden	1050	5	2250	7	1200
sub-totaal	46300		122000		75700
Vlottende en liquide middelen:					
voorraden	1000	36	1200	38	200
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1050	24	6300	45	5250
lopende rekening bij banken	750	13	2200	32	1450
kas en giro	700	45	900	46	200
effecten	300	1	100	1	- 200
spaarbanksaldi	6500	36	12300	38	5800
sub-totaal	10300		23000		12700
Balanstotaal	56600		145000		88400
Passiva					
Vreemd verm. op lange termijn					
leningen van:					
ouders	13800	32	9250	28	- 4550
schoonouders	1950	7	1550	3	- 400
andere familie	950	5	2300	7	1350
andere particulieren	500	2	150	2	- 350
Rabobanken	4100	12	12050	19	7950
overige banken	-		-		-
overheid	-		-		-
contractpartners	-		2850	7	2850
huurkoopschulden	-		450	2	450
sub-totaal	21300		28600		7300
Vreemd verm. op korte termijn:					
leverancierskrediet	700	14	3700	42	3000
overige bedrijfsschulden	1400	28	4900	44	3500
lopende rekening bij banken	1000	8	3100	19	2100
sub-totaal	3100		11700		8600
Eigen vermogen	32200		104700		72500
Balanstotaal	56600		145000		88400

Bijlage 3. Fiscale balansen per 1-1-1968 en 31-12-1972

A. 22 bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 85 sbe

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	12450	17850	5400
gebouwen	20300	27350	7050
pachtersinvesteringen	500	1050	550
veestapel	19700	28500	8800
dode inventaris	4100	6350	2250
veldinventaris	150	150	-
ledenkapitaal	50	850	800
uitstaande gelden	-	-	-
sub-totaal	57250	82100	24850
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	900	750	- 150
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	750	3150	2400
lopende rekening bij banken	800	2600	1800
kas en giro	550	950	400
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	5250	13050	7800
sub-totaal	8250	20500	12250
Balanstotaal	65500	102600	37100
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	16700	12200	-4500
schoonouders	8600	4850	-3750
andere familie	850	2400	1550
andere particulieren	1150	1150	-
Rabobanken	6650	9650	3000
overige banken	650	600	- 50
overheid	-	-	-
contractpartners	-	600	600
huurkoopschulden	-	-	-
sub-totaal	34600	31450	-3150
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	850	2100	1250
overige bedrijfsschulden	900	2650	1750
lopende rekening bij banken	1450	1750	300
sub-totaal	3200	6500	3300
Eigen vermogen	27700	64650	36950
Balanstotaal	65500	102600	37100

Bijlage 3. (1e vervolg)

B. 20 bedrijven met een bedrijfsomvang van 85 tot 110 sbe

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	24650	29300	4650
gebouwen	16150	22000	5850
pachtersinvesteringen	850	2850	2000
veestapel	22200	34950	12750
dode inventaris	4750	10900	6150
veldinventaris	300	200	- 100
ledenkapitaal	250	1800	1550
uitstaande gelden	1450	1850	400
sub-totaal	70600	103850	33250
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	850	1000	150
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1250	6500	5250
lopende rekening bij banken	700	2400	1700
kas en giro	700	600	- 100
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	7550	15950	8400
sub-totaal	11050	26450	15400
Balanstotaal	81650	130300	48650
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	34450	26800	-7650
schoonouders	2350	1850	- 500
andere familie	3150	1800	-1350
andere particulieren	1150	350	- 800
Rabobanken	6650	16000	9350
overige banken	3700	3200	- 500
overheid	-	1800	1800
contractpartners	-	2300	2300
huurkoopschulden	-	800	800
sub-totaal	51450	54900	3450
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	850	4150	3300
overige bedrijfsschulden	2450	3150	700
lopende rekening bij banken	700	2500	1800
sub-totaal	4000	9800	5800
Eigen vermogen	26200	65600	39400
Balanstotaal	81650	130300	48650

Bijlage 3. (2e vervolg)

C. 17 weidebedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	32550	44550	12000
gebouwen	25400	37350	11950
pachtersinvesteringen	900	9550	8650
veestapel	28300	49450	21150
dode inventaris	8450	17350	8900
veldinventaris	300	300	-
ledenkapitaal	200	1850	1650
uitstaande gelden	-	150	150
sub-totaal	96100	160550	64450
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	850	850	-
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1700	9700	8000
lopende rekening bij banken	800	1700	900
kas en giro	700	900	200
effecten	200	100	- 100
spaarbanksaldi	3600	4600	1000
sub-totaal	7850	17850	10000
Balanstotaal	103950	178400	74450
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	35700	26200	-9500
schoonouders	2900	3500	600
andere familie	9900	9150	- 750
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	17000	34150	17150
overige banken	-	-	-
overheid	300	250	- 50
contractpartners	-	950	950
huurkoopschulden	-	450	450
sub-totaal	65800	74650	8850
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	1150	3950	2800
overige bedrijfsschulden	2450	9350	6900
lopende rekening bij banken	1700	7400	5700
sub-totaal	5300	20700	15400
Eigen vermogen	32850	83050	50200
Balanstotaal	103950	178400	74450

Bijlage 3. (3e vervolg)

D. 10 gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	33800	46150	12350
gebouwen	20950	33900	12950
pachtersinvesteringen	100	700	600
veestapel	27700	37950	10250
dode inventaris	12100	18450	6350
veldinventaris	900	700	- 200
ledenkapitaal	500	1800	1300
uitstaande gelden	150	1000	850
sub-totaal	96200	140650	44450
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	850	950	100
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	700	5900	5200
lopende rekening bij banken	700	5800	5100
kas en giro	350	1450	1100
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	6600	20100	13500
sub-totaal	9200	34200	25000
Balanstotaal	105400	174850	69450
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	46050	30050	-16000
schoonouders	-	-	-
andere familie	-	1400	1400
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	17350	24500	7150
overige banken	5300	6700	1400
overheid	-	-	-
contractpartners	-	-	-
huurkoopschulden	750	1200	450
sub-totaal	69450	63850	-5600
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	700	3500	2800
overige bedrijfsschulden	1900	4850	2950
lopende rekening bij banken	550	3150	2600
sub-totaal	3150	11500	8350
Eigen vermogen	32800	99500	66700
Balanstotaal	105400	174850	69450

Bijlage 3. (4e vervolg)

E. 16 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met 30-50% intensieve veehouderij

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	17100	28700	11600
gebouwen	10550	33000	22450
pachtersinvesteringen	500	11250	10750
veestapel	29700	52000	22300
dode inventaris	6700	14150	7450
veldinventaris	350	400	50
ledenkapitaal	350	1750	1400
uitstaande gelden	250	450	200
sub-totaal	65500	141700	76200
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1200	1700	500
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	2050	8450	6400
lopende rekening bij banken	1600	2900	1300
kas en giro	750	1000	250
effecten	850	350	- 500
spaarbanksaldi	8950	12300	3350
sub-totaal	15400	26700	11300
Balanstotaal	80900	168400	87500
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	32400	28750	-3650
schoonouders	850	3750	2900
andere familie	1900	3850	1950
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	7850	32300	24450
overige banken	3250	2900	- 350
overheid	-	-	-
contractpartners	-	5300	5300
huurkoopschulden	-	-	-
sub-totaal	46250	76850	30600
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	1850	5600	3750
overige bedrijfsschulden	2300	7750	5450
lopende rekening bij banken	700	3550	2850
sub-totaal	4850	16900	12050
Eigen vermogen	29800	74650	44850
Balanstotaal	80900	168400	87500

Bijlage 3. (5e vervolg)

F. 13 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met meer dan 50% intensieve veehouderij

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	16400	40550	24150
gebouwen	13350	40900	27550
pachtersinvesteringen	1050	8500	7450
veestapel	28700	53450	24750
dode inventaris	8000	17100	9100
veldinventaris	250	200	- 50
ledenkapitaal	250	1650	1400
uitstaande gelden	1700	4050	2350
sub-totaal	69700	166400	96700
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1500	1350	- 150
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1600	6950	5350
lopende rekening bij banken	1700	3400	1700
kas en giro	650	2500	1850
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	9350	8200	-1150
sub-totaal	14800	22400	7600
Balanstotaal	84500	188800	104300
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	31800	37050	5250
schoonouders	750	1000	250
andere familie	6650	9500	2850
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	14600	38400	23800
overige banken	-	-	-
overheid	-	50	50
contractpartners	-	-	-
huurkoopschulden	-	550	550
sub-totaal	53800	86550	32750
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	800	7100	6300
overige bedrijfsschulden	1250	8800	7550
lopende rekening bij banken	850	2250	1400
sub-totaal	2900	18150	15250
Eigen vermogen	27800	84100	56300
Balanstotaal	84500	188800	104300

Bijlage 4. Bedrijfseconomische balansen per 1-1-1968 en 31-12-1972

A. 22 bedrijven met een bedrijfsomvang kleiner dan 85 sbe

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	15950	26550	10600
gebouwen	24600	40500	15900
pachtersinvesteringen	600	1450	850
veestapel	24400	44950	20550
dode inventaris	4650	8550	3900
veldinventaris	250	250	-
ledenkapitaal	50	850	800
uitstaande gelden	-	-	-
sub-totaal	70500	123100	52600
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1000	850	- 150
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	750	3150	2400
lopende rekening bij banken	800	2600	1800
kas en giro	550	950	400
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	5250	13050	7800
sub-totaal	8350	20600	12250
Balanstotaal	78850	143700	64850
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	16700	12200	-4500
schoonouders	8600	4850	-3750
andere familie	850	2400	1550
andere particulieren	1150	1150	-
Rabobanken	6650	9650	3000
overige banken	650	600	- 50
overheid	-	-	-
contractpartners	-	600	600
huurkoopschulden	-	-	-
sub-totaal	34600	31450	-3150
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	850	2100	1250
overige bedrijfsschulden	900	2650	1750
lopende rekening bij banken	1450	1750	300
sub-totaal	3200	6500	3300
Eigen vermogen	41050	105750	64700
Balanstotaal	78850	143700	64850

Bijlage 4. (1e vervolg)

B. 20 bedrijven met een bedrijfsomvang van 85 tot 110 sbe

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	27400	37200	9800
gebouwen	20400	40100	19700
pachtersinvesteringen	1550	5150	3600
veestapel	26950	56000	29050
dode inventaris	5800	14000	8200
veldinventaris	350	300	- 50
ledenkapitaal	250	1800	1550
uitstaande gelden	1450	1850	400
sub-totaal	84150	156400	72250
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1100	1250	150
betaalde kosten	1250	6500	5250
lopende rekening bij banken	700	2400	1700
kas en giro	700	600	- 100
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	7550	15950	8400
sub-totaal	11300	26700	15400
Balanstotaal	95450	183100	87650
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	34450	26800	- 7650
schoonouders	2350	1850	- 500
andere familie	3150	1800	- 1350
andere particulieren	1150	350	- 800
Rabobanken	6650	16000	9350
overige banken	3700	3200	- 500
overheid	-	1800	1800
contractpartners	-	2300	2300
huurkoopschulden	-	800	800
sub-totaal	51450	54900	3450
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	850	4150	3300
overige bedrijfsschulden	2450	3150	700
lopende rekening bij banken	700	2500	1800
sub-totaal	4000	9800	5800
Eigen vermogen	40000	118400	78400
Balanstotaal	95450	183100	87650

Bijlage 4. (2e vervolg)

C. 17 weidebedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	40400	64000	23600
gebouwen	33950	61100	27150
pachtersinvesteringen	1100	12900	11800
veestapel	37750	92700	54950
dode inventaris	8450	21850	13400
veldinventaris	350	350	-
ledenkapitaal	200	1850	1650
uitstaande gelden	-	150	150
sub-totaal	122200	254900	132700
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1000	1000	-
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1700	9700	8000
lopende rekening bij banken	800	1700	900
kas en giro	700	900	200
effecten	200	100	- 100
spaarbanksaldi	3600	4600	1000
sub-totaal	8000	18000	10000
Balanstotaal	130200	272900	142700
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	35700	26200	- 9500
schoonouders	2900	3500	600
andere familie	9900	9150	- 750
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	17000	34150	17150
overige banken	-	-	-
overheid	300	250	- 50
contractpartners	-	950	950
huurkoopschulden	-	450	450
sub-totaal	65800	74650	8850
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	1150	3950	2800
overige bedrijfsschulden	2450	9350	6900
lopende rekening bij banken	1700	7400	5700
sub-totaal	5300	20700	15400
Eigen vermogen	59100	177550	118450
Balanstotaal	130200	272900	142700

Bijlage 4. (3e vervolg)

D. 10 gemengde bedrijven met overwegend rundveehouderij met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	46750	72850	26100
gebouwen	28350	53550	25200
pachtersinvesteringen	2000	3800	1800
veestapel	33050	66000	32950
dode inventaris	14600	22400	7800
veldinventaris	900	700	- 200
ledenkapitaal	500	1800	1300
uitstaande gelden	150	1000	850
sub-totaal	126300	222100	95800
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	850	950	100
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	700	5900	5200
lopende rekening bij banken	700	5800	5100
kas en giro	350	1450	1100
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	6600	20100	13500
sub-totaal	9200	34200	25000
Balanstotaal	135500	256300	120800
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	46050	30050	- 16000
schoonouders	-	-	-
ander familie	-	1400	1400
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	17350	24500	7150
overige banken	5300	6700	1400
overheid	-	-	-
contractpartners	-	-	-
huurkoopschulden	750	1200	450
sub-totaal	69450	63850	- 5600
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	700	3500	2800
overige bedrijfsschulden	1900	4850	2950
lopende rekening bij banken	550	3150	2600
sub-totaal	3150	11500	8350
Eigen vermogen	62900	180950	118050
Balanstotaal	135500	256300	120800

Bijlage 4. (4e vervolg)

E. 16 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met 30-50% intensieve veehouderij

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	20000	40650	20650
gebouwen	11200	43750	32550
pachtersinvesteringen	1150	16950	15800
veestapel	37400	82050	44650
dode inventaris	8000	18550	10550
veldinventaris	350	400	50
ledenkapitaal	350	1750	1400
uitstaande gelden	250	450	200
sub-totaal	78700	204550	125850
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1450	1950	500
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	2050	8450	6400
lopende rekening bij banken	1600	2900	1300
kas en giro	750	1000	250
effecten	850	350	- 500
spaarbanksaldi	8950	12300	3350
sub-totaal	15650	26950	11300
Balanstotaal	94350	231500	137150
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn			
leningen van:			
ouders	32400	28750	- 3650
schoonouders	850	3750	2900
andere familie	1900	3850	1950
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	7850	32300	24450
overige banken	3250	2900	- 350
overheid	-	-	-
contractpartners	-	5300	5300
huurkoopschulden	-	-	-
sub-totaal	46250	76850	30600
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	1850	5600	3750
overige bedrijfsschulden	2300	7750	5450
lopende rekening bij banken	700	3550	2850
sub-totaal	4850	16900	12050
Eigen vermogen	43250	137750	94500
Balanstotaal	94350	231500	137150

Bijlage 4. (5e vervolg)

F. 13 bedrijven met een bedrijfsomvang van 110 sbe en meer; met meer dan 50% intensieve veehouderij

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	Verschil tussen 1-1-1968 en 31-12-1972
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	20200	55950	35750
gebouwen	21650	71450	49800
pachtersinvesteringen	2450	10900	8450
veestapel	36550	79250	42700
dode inventaris	7500	21800	14300
veldinventaris	250	200	- 50
ledenkapitaal	250	1650	1400
uitstaande gelden	1700	4050	2350
sub-totaal	90550	245250	154700
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	1550	1350	- 200
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1600	6950	5350
lopende rekening bij banken	1700	3400	1700
kas en giro	650	2500	1850
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	9350	8200	- 1150
sub-totaal	14850	22400	7550
Balanstotaal	105400	267650	162250
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	31800	37050	5250
schoonouders	750	1000	250
andere familie	6650	9500	2850
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	14600	38400	23800
overige banken	-	-	-
overheid	-	50	50
contractpartners	-	-	-
huurkoopschulden	-	550	550
sub-totaal	53800	86550	32750
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	800	7100	6300
overige bedrijfsschulden	1250	8800	7550
lopende rekening bij banken	850	2250	1400
sub-totaal	2900	18150	15250
Eigen vermogen	48700	162950	114250
Balanstotaal	105400	267650	162250

Bijlage 5. Vermogensmutaties volgens de fiscale boekhouding van 1968 t/m 1972 (gemiddeld per bedrijf in gld.)

A. 36 eigenaars

	1968	1969	1970	1971	1972
Bedrijfswinst	10200	16510	12010	16750	24640
Neveninkomsten	960	1000	970	950	1090
Rente en overige privé-inkomsten	560	660	690	680	820
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	170	240	300	570	740
Totaal gezinsinkomen	11890	18410	13970	18950	27290
Af: belastingen, premieheffing volksverzekering	1500	2450	3380	5250	3710
Besteedbaar inkomen	10390	15960	10590	13700	23580
Huishoudelijke uitgaven (incl. eigen verbruik)	5570	6420	6900	7510	8190
Bijzondere huishoudelijke uitgaven	480	510	470	500	1140
Premie arbeidsongeschiktheids-verzekering	240	260	300	370	500
Andere premies voor verzekeringen	140	160	170	210	200
Privé-gebruik auto	190	250	350	640	700
Huurwaarde woning	540	600	630	590	620
Buitengewone lasten (ziektekosten)	760	880	1000	1270	1360
Schenkingen	50	70	60	110	110
Totaal gezinsuitgaven	7970	9150	9880	11200	12820
Saldo besparingen	2420	6810	710	2500	10760
Bij: erfenissen en schenkingen	3560	5340	1760	9040	3800
overige vermogensoverdrachten	-	450	500	140	290
Toename eigen vermogen	5980	12600	2970	11680	14850
Spaarquote 1)	23	43	7	18	46

1) Onder spaarquote wordt verstaan het saldo besparingen (besteedbaar inkomen minus gezinsuitgaven) uitgedrukt in een percentage van het besteedbaar inkomen.

Bijlage 5. (1e vervolg)

B. 14 pachters, die tussen 1968 en 1972 eigenaar werden

	1968	1969	1970	1971	1972
Bedrijfswinst	13020	20440	15290	19110	24410
Neveninkomsten	1220	1740	1380	1440	1790
Rente en overige privé-inkomsten	150	200	300	230	690
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	300	140	120	180	370
Totaal gezinsinkomen	14690	22520	17090	20960	27260
Af: belastingen, premieheffing volksverzekering	1230	2540	5310	7090	6220
Besteedbaar inkomen	13460	19980	11780	13870	21040
Huishoudelijke uitgaven (incl. eigen verbruik)	6850	6680	8000	7830	8190
Bijzondere huishoudelijke uitgaven	920	460	500	270	660
Premie arbeidsongeschiktheids-verzekering	290	220	350	400	600
Andere premies voor verzekeringen	250	260	250	320	310
Privé-gebruik auto	190	260	300	560	750
Huurwaarde woning	380	390	490	520	640
Buitengewone lasten (ziektekosten)	450	570	780	1060	1210
Schenkingen	80	80	110	120	150
Totaal gezinsuitgaven	9410	8920	10780	11080	12510
Saldo besparingen	4050	11060	1000	2790	8530
Bij: erfenissen en schenkingen	2130	1760	3230	5270	9350
overige vermogensoverdrachten	-	-	-	9820	1440
Toename eigen vermogen	6180	12820	4230	17880	19320
Spaarquote 1)	30	55	8	20	41

1) Onder spaarquote wordt verstaan het saldo besparingen (besteedbaar inkomen minus gezinsuitgaven) uitgedrukt in een percentage van het besteedbaar inkomen.

Bijlage 5. (2e vervolg)

C. 48 pachters

	1968	1969	1970	1971	1972
Bedrijfswinst	11440	15740	13250	19990	25920
Neveninkomsten	1250	1160	1290	990	1370
Rente en overige privé-inkomsten	420	480	570	660	760
Uitkeringen van verzekeringen (kinderbijslag e.d.)	180	220	390	330	1060
Totaal gezinsinkomen	13290	17600	15500	21970	29110
Af: belastingen, premieheffing volksverzekering	1190	2270	4330	4880	5160
Besteedbaar inkomen	12100	15330	11170	17090	23950
Huishoudelijke uitgaven (incl. eigen verbruik)	4950	5890	6620	7560	8080
Bijzondere huishoudelijke uitgaven	870	370	840	470	430
Premie arbeidsongeschiktheids-verzekering	130	190	260	280	380
Andere premies voor verzekeringen	140	200	200	220	240
Privé-gebruik auto	150	260	360	590	700
Huurwaarde woning	400	450	500	510	580
Buitengewone lasten (ziektekosten)	550	760	930	1040	1330
Schenkingen	50	50	70	100	110
Totaal gezinsuitgaven	7240	8170	9780	10770	11850
Saldo besparingen	4860	7160	1390	6320	12100
Bij: erfenissen en schenkingen	1990	1790	1640	1070	1430
overige vermogensoverdrachten	110	1460	-	60	150
Toename eigen vermogen	6960	10410	3030	7450	13680
Spaarquote 1)	40	47	12	37	51

1) Onder spaarquote wordt verstaan het saldo besparingen (besteedbaar inkomen minus gezinsuitgaven) uitgedrukt in een percentage van het besteedbaar inkomen.

Bijlage 6. Bedrijfseconomische balansen per 1-1-1968, 31-12-1972 en 31-12-1975

A. 13 eigenaars

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	31-12-1975
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	61600	80400	134000
gebouwen	52200	85400	127500
pachtersinvesteringen	-	-	-
veestapel	31500	64300	75800
dode inventaris	8000	15000	28800
veldinventaris	300	300	400
ledenkapitaal	400	1700	3200
uitstaande gelden	-	100	200
sub-totaal	154000	247200	369900
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	700	800	1600
vorderingen en vooruitbetaalde kosten	1300	5600	8000
lopende rekening bij banken	1300	3900	6500
kas en giro	900	1800	1900
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	6600	16700	21100
sub-totaal	10800	28800	39100
Balanstotaal	164800	276000	409000
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	52200	33500	23200
schoonouders	600	600	500
andere familie	6600	6400	7000
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	26000	31000	46000
overige banken	5600	5000	4600
overheid	-	1400	4200
contractpartners	-	-	-
huurkoopschulden	-	-	-
sub-totaal	91000	77900	85500
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	1500	2700	4000
overige bedrijfsschulden	2500	3900	6400
lopende rekening bij banken	1100	2800	4300
sub-totaal	5100	9400	14700
Eigen vermogen	68700	188700	308800
Balanstotaal	164800	276000	409000

Bijlage 6. (vervolg)

B. 13 pachters

Balansdata	1-1-1968	31-12-1972	31-12-1975
Activa			
Vastgelegde middelen:			
grond	-	1800	4500
gebouwen	-	14200	39100
pachtersinvesteringen	5200	33700	43300
veestapel	33100	78100	88100
dode inventaris	7300	16800	26100
veldinventaris	200	200	200
ledenkapitaal	-	1600	4100
uitstaande gelden	-	-	-
sub-totaal	45800	146400	205400
Vlottende en liquide middelen:			
voorraden	900	900	1000
vorderingen en vooruit-betaalde kosten	800	8300	16300
lopende rekening bij banken	1400	1500	4000
kas en giro	600	900	500
effecten	-	-	-
spaarbanksaldi	6500	3800	9400
sub-totaal	10200	15400	31200
Balanstotaal	56000	161800	236600
Passiva			
Vreemd verm. op lange termijn leningen van:			
ouders	15700	9600	13400
schoonouders	1000	1000	-
andere familie	800	4600	4000
andere particulieren	-	-	-
Rabobanken	3300	17300	38600
overige banken	-	-	-
overheid	-	-	1500
contractpartners	-	3800	4800
huurkoopschulden	-	500	-
sub-totaal	20800	36800	62300
Vreemd verm. op korte termijn:			
leverancierskrediet	200	4400	5300
overige bedrijfsschulden	700	6400	5700
lopende rekening bij banken	200	6300	5900
sub-totaal	1100	17100	16900
Eigen vermogen	34100	107900	157400
Balanstotaal	56000	161800	236600

Bijlage 7. Bedrijfseconomische balansen van Gelderse en Noordbrabantse eigendoms- en pachtbedrijven per 1-1-1968 en 31-12-1972

A. Eigendomsbedrijven

	Gelderland (36 bedr.)				Noord-Brabant (78 bedr.)			
	1-1-1968		31-12-1972		1-1-1968		31-12-1972	
	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%
Kapitaal								
grond en gebouwen	123,1	69	176,4	61	103,4	69	160,7	56
dode inventaris	8,4	5	14,8	5	7,4	5	22,2	8
veestapel	33,2	19	69,1	24	29,1	19	84,3	29
overige vaste activa	2,0	1	4,1	1	0,8	1	4,1	1
liquiditeiten	11,4	6	23,7	9	9,4	6	17,7	6
Balanstotaal	178,1	100	288,1	100	150,1	100	289,0	100
Vermogen								
familieleningen	72,8	41	51,6	18	33,8	23	25,1	9
overige leningen	25,9	15	36,2	13	56,6	37	89,0	31
schulden op korte termijn	5,6	3	12,7	4	3,4	2	16,0	5
eigen vermogen	73,8	41	187,6	65	56,3	38	158,9	55
Balanstotaal	178,1	100	288,1	100	150,1	100	289,0	100

B. Pachtbedrijven

	Gelderland (48 bedr.)				Noord-Brabant (39 bedr.)			
	1-1-1968		31-12-1972		1-1-1968		31-12-1972	
	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%
Kapitaal								
grond en gebouwen	7,9	14	35,5	24	15,9	25	48,3	29
dode inventaris	6,5	11	16,5	11	10,4	17	23,0	14
veestapel	30,4	54	66,1	46	27,5	44	66,0	40
overige vaste activa	1,4	3	2,9	2	2,7	4	7,8	5
liquiditeiten	10,4	18	24,0	17	6,3	10	19,3	12
Balanstotaal	56,6	100	145,0	100	62,8	100	164,4	100
Vermogen								
familieleningen	16,7	30	13,1	9	17,3	28	15,2	9
overige leningen	4,6	8	15,5	11	17,7	28	34,6	21
schulden op korte termijn	3,1	6	11,7	8	1,5	2	12,0	7
eigen vermogen	32,2	56	104,7	72	26,3	42	102,6	63
Balanstotaal	56,6	100	145,0	100	62,8	100	164,4	100